

ΧΡΟΝΟΣ

CRONOS

**Revista Societății de Științe Istorice din România
Filiala Caraș – Severin
Anul VI, nr. 11, Ianuarie - Iunie 2013.**

Acest număr al revistei a apărut cu sprijinul
Colegiului Național *Mircea Eliade* - Reșița.

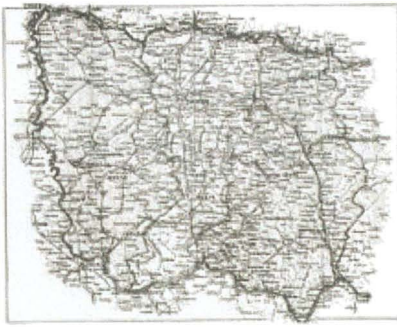
Coperțile, corecturi, tehnoredactare: Eduard Magiar și Nicolae Magiar

Reșița - iunie 2013

ISSN 1844 - 4423

CUPRINS

1. Cosmin Gheju – Tradiții pedagogice în Banat.....	p.2
2. Eduard Magiar – Relațiile Israel – Palestinieni.....	p.4
3. Simona Sandu – Vilayetul Timișoarei (1552-1716) și „chinezii” bănățeni.....	p.9
4. Cristian Rudolf – Elite și structuri sociale în Banatul Montan.....	p.16
5. Cristian Șodâncă – Să ne amintim de Ion Românu.....	p.25
6. Nicolae Magiar – Recenzie pentru volumul <i>Molineștii</i> , de Gheorghe Jurma.....	p.27
7. Nicolae Magiar – Recenzie pentru volumul <i>Altarul cărții</i> de Nicolae Danciu Petniceanu.....	p.28
Din activitatea noastră.....	p.26

Tradiții pedagogice românești în Banat. Cadrul legislativ general privind învățământul (1868-1918).

În lunga perioadă a învățământului popular, oral, tradițional, transmitătorii acestuia erau părinții, bunicii, bătrânii, cu bogata lor experiență de viață, frați mai mari, povestitori sau cântăreți talentați. Odată cu apariția scrisului și a cărților - și aceasta înseamnă, implicit, școală și învățători - și mai ales a creștinismului, cu obișnuitele sale cărți de cult, apar și necesarii cunoscători de scris-citit, copiiștii, cântăreții, diaconii, preoții, călugării, diecii, dascălii și învățătorii, în ale cititului și scrisului, în toate părțile locuite de români.

În statele noastre începătoare și organizația noastră bisericească creștină, avea nevoie de cadre care nu se puteau forma decât prin dascăli - învățători, cunoscători de citit-scris slavoromân, grecesc, latin, care dascăli, învățaseră și ei de la alți învățători. Continuitatea unui învățământ și a unor învățători, în toate perioadele istoriei noastre, o dovedește și terminologia școlară latină, păstrată în limbă¹.

Încă înainte de dominația habsburgică, în Banat, profesia de învățător al școlilor populare începuse să fie exercitată de persoane civile pe lângă care funcționau însă, ca învățători și unii preoți.

Care este pregătirea de care aveau parte aceste persoane, ce țineau în mâinile lor destinul unei națiuni greu încercată? Unde își primeau acești oameni pregătirea necesară? În ce cadru? În ce condiții? precum și alte aspecte ale vieții de dascăl, de care suntem datori să ținem seama, în demersul nostru.

Statul austriac - ca și celelalte state din Apusul Europei - s-a interesat mai întâi de pregătirea cadrelor didactice, pentru școlile medii și superioare, unde învățau copiii claselor dominante și care pregăteau aparatul administrativ și de conducere, din economie, sănătate sau cultură.

Ca învățători erau angajați foști militari, crâsnici sau simpli absolvenți ai școlii triviale², care știau să citească și să scrie. Când, însă, statul consideră că instruirea tineretului sătesc este o problemă politică importantă, că învățământul de la sat își aduce contribuția sa, destul de importantă, la prosperitatea statului, mai ales în lumina noilor idei iluministe ce stăteau la baza statului austriac, acesta își schimbă politica. Aceasta, având în vedere că tot de pregătirea acestor dascăli ținea și păstrarea ordinii și armoniei sociale.

Astfel, încep preocupările cu privire la pregătirea învățătorilor. Iar, când în conținutul învățământului au fost introduse și obiecte realiste (aritmetica, științele naturale), s-a simțit și mai acut necesitatea unei pregătiri speciale a învățătorilor, în anumite instituții de învățământ. Această preocupare este înscrisă în aproape toate legile școlare date după 1774³.

Legile școlare stabilesc destul de precis și calitățile pe care trebuie să le posede o persoană, spre a putea fi angajată ca învățător, cum întâlnim în *Regulae Directivae* sau în *Schulpatent* și altele.

În primul rând se cerea ca învățătorul să posede cunoștințe (*științele*) necesare pentru instruirea și educarea tineretului. Spre a învăța pe alții, trebuia mai întâi să fie el însuși stăpân pe citire, scriere, socotit și religie, cât și pe arta de a transmite elevilor aceste cunoștințe în mod ușor, clar și pe înțeles. Este vorba, deci, de cunoașterea conținutului învățământului și de stăpânirea metodei de predare. Dar, mai ales, învățătorul trebuia să aibă înclinații spre funcția didactică și s-o exercite cu încredere, cu optimism.

¹ P. Radu, D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului în Banat, până la 1800*, București, 1977, p. 220

² Școlile înființate de statul austriac, în care învățământul se făcea în limba germană și pe care statul le întreținea.

³ V. Târcovnicu, *Istoria învățământului din Banat, până la anul 1800*, București, EDP, 1970, p. 180.

Acestea erau prevederile legale. În realitate însă, mulți dintre învățătorii care funcționau și din cei care doreau să se angajeze, n-aveau o pregătire corespunzătoare. De aceea era imperios necesar să se ia măsuri în această privință; dar pregătirea sutelor de învățători, necesari pentru localitățile românești și sârbești din Banat era destul de greu de rezolvat.

În Granița militară, la școlile triviale care funcționau pe lângă companii, în care învățământul se preda în limba germană, au fost numiți învățători de naționalitate germană, de religie catolică, pregătiți fie la Viena, fie la școlile normale; nu a existat însă o preocupare și pentru pregătirea învățătorilor români și sârbi de la școlile naționale din localitățile grănicerești, unde nu era sediu de companie, deoarece, astfel de exemple erau destule; mult timp în aceste cazuri funcționând învățători insuficient de pregătiți.

Introducerea unor noi obiecte de învățământ, după anul 1868, cum erau geografia, fizica, istoria naturală, istoria sau, îmbogățirea conținutului altor obiecte, cum au fost aritmetica au impus o pregătire mai temeinică a învățătorilor.

La 7 decembrie 1868 se votează în Parlamentul maghiar, legea învățământului (emisă imediat după încheierea pactului dualist, austro-ungar), ce întărea aspirarea națională a românilor transilvăneni, prin aceea că nu se recunoștea decât o națiune, cea maghiară și o singură limbă oficială a statului, tot limba maghiară.

Prin legea Iosef Eötvös, se organizează învățământul primar general, iar cei ce doreau să fie învățători, trebuiau să fie absolviți o școală preparandială și să fie trecut examenul de capacitate⁴.

Legea 38/1868 prevedea înființarea unui număr de institute pedagogice pentru învățători și altele pentru învățătoare, unde să se pregătească în condiții mai bune, cadrele necesare școlilor populare.

Legea prevedea ca, în preparandii, să fie primiți, fără examen, elevi care au absolviți 4 clase inferioare de gimnaziu sau o școală reală. Cei care nu absolveau aceste școli, pentru a fi primiți în preparandii erau supuși unui examen, spre a dovedi că au cunoștințe de limbă maternă, aritmetică, geografie și istorie, la nivelul celor ce se predau în cele patru clase inferioare ale gimnaziului.

Se studiau următoarele obiecte: religia și morala, pedagogia, metodică, geografia, istoria, limba maternă, limba maghiară, limba germană, științele naturale (cu aplicații în agricultură și industrie), economia (cu exerciții agricole și de grădinarit), constituția, matematica, cântul și muzica (vioară și pian), desenul și caligrafia, gimnastica și practica pedagogică. În preparandiile pentru învățătoare nu se preda constituția și gimnastica, iar în loc de economie rurală, se preda economia casnică. În plus se preda „*lucrări femeiești*”, adică lucrul de mână și gospodăria⁵.

Planul de învățământ al institutelor pedagogice era, în general, judicios alcătuit, pentru pregătirea învățătorilor; materia de învățământ prevăzută nu putea fi însă, asimilată temeinic în cei trei ani de studiu și nici nu se puteau forma deprinderile de a preda metodic în școala populară.

De aceea în Institutele pedagogice de stat, începând cu anul școlar 1881-1882 s-a trecut la durata de studiu de patru ani.

Prof. Nicolae Cosmin Gheju
Școala Gimnazială Aurel Peia, Ezeriș

BIBLIOGRAFIE

1. M. Bordeianu, P. Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Junimea, Iași, 1979.
2. P. Radu, D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului în Banat, până la 1800*, București, 1977.
3. V. Țârcovnicu, *Istoria învățământului din Banat, până la anul 1800*, București, EDP, 1970.
4. V. Țârcovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc, în Banat, 1780 – 1918*, București, 1970.

⁴ M. Bordeianu, P. Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Junimea, Iași, 1979.

⁵ V. Țârcovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc, în Banat, 1780 – 1918*, București, 1970, p.

RELAȚIILE ISRAEL – PALESTINIENI

De aproape șapte decenii relațiile dintre isrealieni și arabii palestinieni sunt nu numai o problemă din zona respectivă, dar și una pe plan internațional. În istoria modernă universală nu prea a fost vreun subiect mai controversat și mai mediatizat. În același timp acest conflict are rădăcini în istorie de aproape un secol. Una din cauze este că cele două părți au fost în permanență într-o poziție ireconciliabilă. Peste toate acestea s-a suprapus și interesele de ordin politic, militar, geostrategic al marilor puteri în diferite perioade istorice, începând cu Marea Britanie, apoi cu SUA și URSS.

Cele două popoare, evreii și palestinienii au o istorie străveche și care, s-a intersectat adesea. De aceea este necesară, considerăm o scurtă sinteză până la mijlocul secolului XX.

Astfel, cea mai veche mențiune despre evrei se duce cu milenii în urmă., respectiv în 1210 î.e.n.¹ Poziția geografică în SV Asiei, în Orientul apropiat, la întrecerea unor drumuri comerciale importante, a însemnat pentru evrei și avantaje și dezavantaje, pentru că erau în calea multor cuceritori, de la babilonieni, egipteni, greci, romani, bizantini, arabi până la cruciați. Asemenea cuceriri succesive i-au determinat, uneori de bunăvoie, să plece în alte zone geografice, mai ales în Europa. În aceste țări au fost percepuți ca străini și prea adesea tratați cu ostilitate transformată uneori în exilări sau masacre. Statutul de egalitate cu ceilalți cetățeni l-au obținut deabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și doar în câteva țări, printre care și România (din 1878, după Congresul de pace de la Berlin). Peste toate acestea s-a adăugat în permanență acuzația religioasă, crucificarea lui Isus și afacerile de ordin financiar. Faptul că nu aveau o țară, un stat propriu, îi expunea permanent pe evrei la riscurile expulzării. De aceea, pare firească dorința de a se întoarce pe vechiul pământ istoric, sfânt pentru ei, într-un stat recunoscut de comunitatea internațională. În aceste condiții au început și imigrările evreilor spre Palestina. Simultan apar reacțiile palestinienilor, de la simpla nemulțumire până la masacre. Este începutul seriei lungi, și care este și în prezent, de conflicte dintre israelieni și palestinieni.

Palestina este încorporată de Imperiul Otoman în 1517. În timpul primului război mondial conflictul dintre turci și britanici cuprinde și teritoriul Palestinei care este cucerită de britanici în anii 1917-1918 prin guvernatorul Allenby.² La sfârșitul războiului Palestina intră oficial sub mandat teritorial britanic din 1920. Această stare se prelungește până în 1948.

Conflictul devine deschis de la sfârșitul secolului al XIX-lea, când începe primul val de imigranți. Acesta se produce în 1881, urmare directă a apariției Organizației Sionismului Socialist, la inițiativa lui Moses Hess.

1. Sykes, Christopher – *Crossroads to Israel*, Cleaveland, The World Publishing Company, 1965, p. 11.
2. Palmer, Alan – *Dictionary of Twentieth-Century History 1900-1991*, Penguin Books, 1992, p. 316.

Apoi, Theodor Herzl (1860-1904), evreu austriac, pune bazele Mișcării Sioniste în anul 1896. El a publicat și lucrarea „Statul evreu”. Tot el a organizat și primul Congres mondial sionist. Acesta s- a desfășurat în anul 1897.³

Al doilea val de imigranți a sosit între 1904-1914, iar numărul celor care au venit este apreciat la 40.000. Ca urmare a aportului pe care l-au adus evreii în primul război mondial, din puncte vedere al participării directe cu soldați dar și material, în 1917, ministrul de externe britanic, Arthur J. Balfour dă un act care îi poartă numele și este foarte important pentru viitorul evreilor de atunci în drumul reconstituirii statale. Este vorba despre „Declarația Balfour” care dădea dreptul evreilor de a se stabili și construi în Palestina.

Al treilea val masiv de imigranți este între 1919- 1923, urmat rapid de al patrulea, între anii 1924-1929. Reacția palestinienilor, deși erau sub mandat teritorial britanic, devine tot mai violentă și culminează cu masacrul din 1929, când au fost uciși 133 de evrei, inclusiv 67 în Hebron.⁴ Pentru a nu escalada situația deja devenită explozivă, britanicii au abandonat ideea pământului sfânt evreiesc prin actul cunoscut sub numele de „Cartea Albă”. Acest act emis în 1939 restricționează imigrările în Palestina.

Dar apariția și creșterea nazismului, cu binecunoscutele urmări, a determinat al cincilea val de imigranți, astfel că în 1940 evreii erau deja 30% din populația Palestinei. Numărul lor crește permanent, astfel că la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, în Palestina erau deja 600.000 de evrei.

Cu această situație a numărului crescând de evrei și cu Palestina sub mandat teritorial britanic, încep în 1947 eforturile de reconciliere a conflictului dintre evrei și palestinieni. Aceste eforturi coordonate sub egida ONU se concretizează prin adoptarea hotărârii Adunării Generale a ONU din data de 29 noiembrie 1947. Aceasta prevedea împărțirea Palestinei aflată sub mandata teritorial britanic, în două state – unul arab și altul israelian. Ierusalimul urma să fie administrat de ONU.

Liga arabă, formată încă din septembrie 1944 la Alexandria⁵ și care cuprindea statele Egipt, Irak, Liban, Arabia Saudită, Siria, Transiordania, Yemen și purtătorul de cuvânt al palestinienilor, reacționează violent și este declanșat un adevărat război de gherilă, pentru că această Ligă nu recunoaște Hotărârea ONU din noiembrie 1947. De aceea, atunci când în 14 mai 1948 expiră mandatul britanic asupra Palestinei, iar la miezul nopții în 15 mai 1948 (05 Iyar 5708) este proclamat statul Israel, este de fapt și începutul conflictelor deschise, armate, între cele două părți, Israelul și arabii. În 15 mai 1948 izbucnește și primul război dintre Israel și arabi. Paralel cu desfășurarea operațiilor militare mai mult sau mai puțin convenționale, (în special de partea arabă), începe și exodul palestinienilor, adică un număr mare de refugiați arabi se înregistrează în această perioadă. După statisticile ONU numărul celor care au părăsit teritoriile ocupate de Israel este cu aproximație între 600.000 - 900.000, dint totalul de 1.211.000 câți erau în 1945. Un proces asemănător se întâmplă și de partea israeliană, dar în sens invers, adică, în următoarea decadă de timp după proclamarea statului evreu, 600.000 de evrei din SUA și Franța imigrează în Israel. Paralel cu aceste mișcări masive de populație, în următoarele 15 luni după data creării statului Israelian, au fost ocupate și anexate de către noul stat teritorii cu o suprafață de 26% din vestul râului Iordan.

Paralel cu aceste evenimente, au loc intense și permanente acțiuni de mediere a conflictului. Acestea sunt desfășurate în esență de și sub egida ONU. Dar, acum încep să intre în joc și cele două mari puteri mondiale de atunci, SUA și URSS. Partea americană va sprijini permanent statul Israelian, iar cea sovietică pe arabii palestinieni. Acest fapt va fi inclusiv pe plan militar, adică SUA vor aduce flota a șasea în Mediterana lângă Israel, iar URSS vor livra armament în mod neoficial, dar permanent, mai ales prin intermediul Siriei, unde își va face și bază militară la Mediterana.

Această stare conflictuală este parțial dezamorsată în februarie 1949 când, în urma unor lungi și dificile tratative sunt încheiate acorduri bilaterale de armistițiu între Israel și statele arabe. Totuși, un teritoriu care, potrivit hotărârii OUNU din noiembrie 1947 trebuia să revină

3. Mandel, Neville – *The Arabs and Zionism before Eorld War*, University of California Press, 1976, p.78.

4. Fraser, T. G. – *The Arab – Israeli conflict, 2 end ed.*, Pelgrave Macmillan, 2004, p. 21.

5. Palmer, Alan – *op. cit.*, p.24.

palestinienilor, rămâne sub ocupația statului Israel. Procesul de venire a evreilor în Israel din toată lumea continuă, astfel că între 1948-1977 au imigrat în teritoriul israelian peste 1.600.000 evrei, iar până în 1984 se mai adugă încă 150.000.⁶

Pe plan diplomatic este tot mai vizibil faptul că noul stat Israel este mult mai mult sprijinit pe plan internațional, inclusiv de ONU. Acest lucru se concretizează prin primirea acestui nou stat în ONU la 11 mai 1949, cu drepturi depline. Recunoașterea internațională a acestui fapt este evidentă în octombrie-noiembrie 1956 când, intervenția armată împotriva Egiptului pentru Suez de către Israel se produce în alianță cu Marea Britanie și Franța.

În iunie 1967 izbucnește alt conflict militar între statul israelian și arabi. Este cunoscut sub numele de „războiul celor șase zile”, și avut loc împotriva Egiptului, Siriei și Iordaniei. Ca urmare a acestui nou război, Israelul ocupă și anexează Ierusalimul vechi, Peninsula Sinai de la Egipt, partea de vest a Regatului hașemit al Iordaniei, respectiv tot malul vestic al Iordanului și Înălțimile Golan (un teritoriu de mici dimensiuni dar foarte important din punct de vedere strategic, militar) de la Siria. De la egipteni, teritoriul anexat este de aproximativ 18.000 metri pătrați. În 1970 este un conflict sporadic cunoscut sub numele de „War attrition” pentru zona Gaza.

În 1973 este alt conflict militar între Israel și Siria cu Egipt. Acesta este cunoscut sub numele de „războiul de Yom Kippur”,⁷ și este urmat în ianuarie și mai 1974 de tratative între statul evreu pe de o parte, iar de cealaltă parte de Siria și Egipt. Aceste tratative se încheie cu un acord privind încetarea ostilităților militare și degajarea forțelor armate din teritoriile ocupate. În septembrie 1975 tratativele continuă și se soledesază cu semnarea unui nou acord interimar israeliano-egiptea de degajare militară și separare în Peninsula Sinai. După mari eforturi internaționale de mediere, pe căi diplomatice oficiale și neoficiale, se ajunge ca între 19-21 noiembrie 1977 președintele Anwar El Sadat al Egiptului, să facă o vizită în Ierusalim, unde, va expune în Knesset (Parlamentul israelian) principiile unui acord de pace între egipteni și evrei. Această inițiativă va fi sprijinită de SUA și URSS și va fi urmată de ample negocieri pentru a se încheia un tratat de pace între Egipt și Israel. Cele mai importante întâlniri și negocieri în acest sens vor avea loc la Cairo (14-26 decembrie 1977), Camp David (SUA) între 5-17 septembrie 1978, la Washington (12-21 octombrie 1978, 31 octombrie-20 noiembrie 1978), Bruxelles (24 decembrie 1978), Camp David (21-24 februarie 1979), iar între 24-26 martie 1979 la Washington se ajunge la preliminariile semnării unui tratat de pace între Egipt și Israel.⁸ Astfel, a fost posibil ca la 17 septembrie 1979 la Washington, primul ministru israelian Menahem Begin să semneze „Cadrul pentru pace în Orientul Mijlociu”, și „Cadrul pentru încheierea unui tratat de pace între Egipt și Israel”.

În esență, tratatul de pace prevedea pe lângă încetarea stării de război între cele două state, Israel și Egipt, și retragerea Israelului din Peninsula Sinai, respectarea reciprocă a suveranității teritoriale, a independenței politice, abținerea de la amenințarea și folosirea forței, stabilirea de relații diplomatice, plus „autonomia” populației palestiniene din Gaza și Cisiordania.

Aceste acorduri, deși făceau pași importanți pentru restabilirea păcii în zonă, totuși au fost criticate aspru de o serie de state arabe, și mai ales de Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OEP) condusă de Yasser Arafat.

Potrivt înțelegerilor anterioare, tratativele continuă la nivel tripartit (între Israel:Egipt-SUA), pentru a se pune în practică și prevederile tratatelor, în special autonomia palestinienilor. Cea mai spinoasă problemă o va constitui acțiunea Israelului de a implanta așezări cu locuitori evrei în regiunile Gaza și Cisiordania. În ciuda protestelor ONU și a opiniei publice internaționale, a reacției negative din partea principalelor puteri mondiale (cu excepția SUA). Israelul va continua această acțiune.

6. Popa, Mircea – *Mică Enciclopedie de Istorie universală*, Ed. Politică, București, 1988, p.181.

7. Malița, Mircea - *Statele lumii*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 310.

8. Ibidem, p. 311

O altă măsură care contravine flagrant prevederilor ONU este cea luată de Knesset la 30 iulie 1980 prin care Ierusalimul reunificat este proclamat capitala Israelului. Criticile din partea majorității statelor lumii nu au efect decât în plan diplomatic, în sensul că își retrag reprezentanțele diplomatice de la Ierusalim la Tel Aviv.

Acordurile cu Egiptul se pun în practică deabia la 25 aprilie 1982, când Israelul își retrage complet armata din Peninsula Sinai, Egiptul redobândindu-și după 15 ani suveranitatea supra acestui teritoriu .

Tot în același an se redeschid conflictele militare, de data aceasta agresiunea Israelului contra Libanului, cunoscută sub numele de „Pace pentru Galileea”. Această acțiune militară este urmată de anexarea sudului Libanului. Aceste acțiuni militare vor declanșa reacții violente din partea palestinienilor. Pe lângă OEP vor apare și alte organizații precum Al Fatah, Hamas, Jihadul Islamic, care au ca scop declarat lupta deschisă contra Israelului, prin toate mijloacele, de la pietre până la mortiere și rachete sol-sol, de mai mică putere. Așa se declanșează seria neagră a acțiunilor cunoscute sub numele de „Intifada”, (războiul pietrelor). Prima va fi în 1987, apoi alta în 2000.

În Israel continuă imigrările, mai ales după desființarea URSS, astfel că, numai din fosta Uniune Sovietică vin în Israel între 1989-1999 peste 750.000 e evrei, iar populația Israelului ajunge în 2004 la 6,9 milioane locuitori, din care 76,2 % evrei, 19,5 % arabi și 4,3 % alte naționalități.⁹

Tratatul de restabilire a unui climat de pace în zonă continuă, astfel că la Madrid în octombrie 1991 are loc o conferință între Israel – Siria - Palestinieni; în 13 septembrie 1993 la Oslo se semnează un acord de pace între Israel și palestinieni, iar la 26 octombrie 1994 se desfășoară alte tratative între Israel-Siria-Liban având ca obiect de discuție Iordanul, dar urmările nu sunt notabile.

Implicarea SUA este permanentă, de aceea în 24 iunie 2002, președintele George Bush dă cunoscutul act „Foaia de parcurs”, prin care se stabileau termene pentru rezolvarea situației, în sensul constituirii și a unui stat palestinian. Aceasta în ciuda faptului că organizațiile palestiniene OEP, Al Fatah, Hamas și Jihadul islamic desfășoară ample acțiuni teroriste anti israeliene în perioada septembrie 2000-februarie 2005 (inclusiv o nouă Intifadă).

În 7 decembrie 2003 ministrul Ehud Olmert propune un plan de pace unilateral, iar secretarul de stat american Collin Powell vine în Israel și propune soluția binațională, adică principiul celor două națiuni, dar urmări notabile nu se confirmă.

Legislația internațională în domeniu a intervenit de câteva ori, dar permanent s-a izbit de refuzul Israelului. Astfel, în octombrie 2003, SUA propune în Consiliul de Securitate al ONU o rezoluție privind construcția de colonii evreiești în teritoriile Gaza și Cisiordania, dar Marea Britanie, Germania, Bulgaria și Camerun se abțin de la vot. Legislația internațională privind drepturile omului, Amnesty International și altele, au lansat discuțiile privind ideile legate de *Monism vs. Dualism* și *Ocupație vs. Dispută*. Acestea se vor rezuma însă la chestiuni pur teoretice.

Liga Arabă și Conferința islamică au hotărât în ianuarie 2004 să ridice problema autorității palestiniene în teritorii la Curtea Internațională de Justiție, dar la 30 ianuarie 2004 Israelul anunță oficial că nu recunoaște hotărârile Curții Internaționale de Justiție de la Haga. Totuși , la 9 iulie 2004 C.I.J. condamnă în mod oficial construirea zidului de separație de către Israel în fâșia Gaza, dar Israelul nu îl dărâmă.

După moartea liderului OEP, Yasser Arafat în noiembrie 2004, s-au pus mari speranțe în noul lider, Mahmud Abas. Coaliția politică din Israel dintre partidele Likud-Laburist-Torah în ianuarie 2005, a decis retragerea din Fâșia Gaza în perioada august –septembrie 2005.

După ultimul recensământ din decembrie 2005, în Israel sunt 7.005.400 locuitori, pe o suprafață de 20.770 km pătrați. Limbile oficiale vorbite sunt ebraica și araba, iar

9. Hams, Gregory – *The Palestine – Israel Conflict*, Pluto Press, 2005, p. 203.

pe lângă acestea mai sunt engleza, rusa, idish, latino, româna și franceza. Acești locuitori practică în esență trei religii: mozaică, musulmană și creștină.

Problema conflictului dintre israeline și palestinieni este încă în actualitate. De exemplu, în 2006, organizația Hamas care a câștigat alegerile, a propus organizației Al Fatah participarea la guvernare, acesta însă a refuzat. Apoi, chiar în această perioadă se remarcă o apropiere între Rusia și palestinieni. Implicarea internațională, pe toate căile diplomatice va fi necesară în continuare, și rolul mediatorilor în rezolvarea pașnică a conflictelor va fi imens. Concluziile unui grup de medici elvețieni, (după ce au făcut autopsia lui Yasser Arafat) cum că acesta a fost otrăvit cu poloniu, mențin și în 2013, relațiile tensionate între statul israelian și palestinieni, arabi în general, cu susținere declarată deschis, din partea Iranului.

P.S. Ultima concluzie a unui grup de medici ruși neagă ipoteza otrăvirii cu poloniu.

***Drd. Relații Internaționale
Eduard Magiar***

Bibliografie:

1. Ian Bickerton – *A Concise History of the Arab-Israeli conflict 4th*, Prentice Hall, 2001
2. T.G. Fraser – *The Arab –Israeli conflict*, 2 end ed, Palgrave Macmillan, 2004.
3. Gregory Hams – *The palestine – Israel conflict*, Pluto Press, 2005.
4. Mircea Malița, Horia Matei – *Statele lumii*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
5. J. Neville Mandel – *The Arabs and Zionism before World War*, University of California Press, 1976.
6. Alan Palmer – *Dictionary of twentieth – century history 1900 – 1991* , Penguin Books, 1992.
7. Mircea Popa – *Mică enciclopedie de istorie universală*, Editura Politică, București, 1988.
8. Christopher Sykes – *Crossroads to Israel*, Cleevland, The World Publishing Company, 1965.
9. Bernard Wasserstein – *Israelis and Palestinians*, Yale University Press, 2003.

VILAYETUL TIMIȘOAREI (1552-1716) ȘI „CHINEZII” BĂNĂȚENI

Istoria regiunii noastre, neglijată deocamdată de manualele de istorie, este una foarte bogată în evenimente și stăpâniri schimbătoare, căci, să nu uităm, vorbim despre o regiune de frontieră, mereu prinsă între interese divergente, între mari stăpâniri și în calea năvălitorilor de tot felul. Una dintre perioadele adesea eludată a istoriei Banatului este cea a stăpânirii otomane. Ultimele cercetări ale arheologilor bănățeni de la Catedra de Istorie a Universității de Vest, au scos la iveală, în centrul Timișoarei, în Piața Libertății, ruinele băii turcești, cea mai importantă clădire după Moscheea Sultanului. Ce dovedesc artefactele nou dezvelite? Că indiferent de stăpânii sub care vremelnic s-a aflat, în capitala Banatului a existat o viață social-economică vibrantă, corespunzătoare rolului său, la răscruce de drumuri și de imperii.

Aceste noi descoperiri ale arheologilor bănățeni, coordonate de către lect.univ.dr Dorel Micle, m-au determinat să caut un răspuns mai detaliat întrebărilor referitoare la parcursul Banatului nostru în această perioadă, la cum a ajuns și de ce sub stăpânirea Înaltei Porți, la modul în care a fost organizat și integrat sistemului de proprietate otomană.

După deznodământul catastrofal al bătăliei de la Mohács și dezmembrarea statului feudal maghiar au loc mutații semnificative și în privința situației din spațiul Banatului, marcat la rândul său de luptele continue pentru stăpânirea Ungariei și Transilvaniei, în corelație cu expansiunea otomană spre Europa Centrală. În urma evenimentelor din anul 1541, culminând cu cucerirea Budei și organizarea eialetului omonim, Banatul va fi atașat principatului autonom sub suzeranitate otomană al Transilvaniei. Cu toate că întreg teritoriul bănățean s-a aflat, de la 1534, sub controlul comitelui de Timiș, Petru Petrovici, numit și căpitan general al părților sudice ale Ungariei¹, în această perioadă de instabilitate și grave tulburări, părțile de est și sud-est ale Banatului se vor constitui treptat, în jurul anilor 1526-1536², într-o unitate politico-administrativă și militară aparte, probabil în legătură și cu atitudinea și personalitatea comitelui de Timiș, Petru Petrovici, care a provocat în rândul elitei bănățene a districtelor privilegiate o puternică opoziție. Această formațiune politico-administrativă va fi pomenită în documentele timpului îndeosebi cu numele de comitatul Severin sau zona Lugoj-Caransebeș, dar ea va fi cunoscută în istoriografie sub denumirea de „banat al Caransebeșului și Lugojului”, după titlul purtat de conducătorul său: banul de Caransebeș și Lugoj³, perpetuându-se în acest mod instituția administrativă și politică specifică a regiunii⁴. Banatul de Caransebeș și Lugoj va avea

¹ Petru Petrovici a deținut și funcția de ban între 25 feb. 1548-22 iul. 1549. Cf. Dragoș-Lucian Țigău, *Banii de Caransebeș și Lugoj. Considerații asupra atribuțiilor și competențelor acestora*, II, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. XVII, 1999, p. 247.

² I. Hațegan, *Habitat și populație în Banat (secolele XI-XX)*, Ed. Mirton, Timișoara, 2003, p. 19.

³ Primul ban al Caransebeșului și Lugojului, Mihai de Somlya, este atestat la 1536, deținând această demnitate până la 1543. Cf. Dragoș-Lucian Țigău, *op. cit.*, I, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. XVI, 1998, p. 239-241.

⁴ I. D. Suci, *Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănățene*, Ed. De Vest, Timișoara, 2003, p. 24-25.

un imens rol militar, prin poziția sa și forța militară de excepție a locuitorilor. Partea de câmpie a Banatului, condusă de comitele de Timiș și având centrul în cetatea Timișoarei (cea mai puternică cetate din regiune), a fost considerată mult prea importantă pentru planurile sultanului prin poziția sa strategică, constituind un avanpost spre nord, pentru ofensivele viitoare și totodată o zonă de securitate pentru hotarele Imperiului Otoman. Drept urmare, atunci când a considerat că sosise momentul potrivit, sultanul nu a ezitat să anexeze acest teritoriu și să-l transforme în pașalâc turcesc pentru mai bine de un veac și jumătate. Aceasta s-a întâmplat în anul 1552, când a fost ocupată Timișoara, odată cu principalele puncte strategice din Banatul de câmpie și de pe linia Mureșului, la care s-au adăugat teritoriile fostului comitat Caraș, cetatea Mehadieii, precum și districtele dunărene Haram și Liubcova.

Nu aceeași soartă a avut însă regiunea de răsărit a Banatului, alcătuită în mare parte din teritoriile fostelor districte privilegiate, la care se vor adăuga în anumite perioade, districtele de la nord de Lugoj: Marginea, Făget, Susani și Bujor. Limitele acestui organism vor fi destul de fluctuante, în corelație directă cu raportul de forțe din regiune, cu rezultatele incursiunilor otomane ori cu contraofensiva declanșată în mai multe rânduri de forțele principatului. Organizată în banatul Caransebeșului și Lugojului, regiunea și-a continuat propria evoluție ca unitate politico-administrativă distinctă, în cadrul principatului autonom al Transilvaniei aflat sub suzeranitate otomană până la 1658.

Datorită modificării raportului de forțe din regiune, în 1551, în favoarea „Sfântului Imperiu Romano-German”, pentru „Înalta Poartă” apare ca imperioasă necesitatea unui centru de supraveghere și intervenție în Transilvania, unei baze pentru noi cuceriri și, în același timp, pentru protejarea provinciilor otomane învecinate. La 26 august 1552 turcii ocupă puternica cetate Timișoara și apoi alte puncte strategice importante pentru Banat și Transilvania. Cucerirea Banatului de câmpie și transformarea sa în pașalâc a schimbat substanțial mersul istoric al provinciei, ducând la integrarea acesteia în sistemul militar-administrativ și economic al Imperiului otoman.

Așadar, Banatul de șes va fi organizat într-o nouă unitate militar-administrativă, un *vilayet* (*Temeșvar vilayeti*) sau *beglerbeglik* al Timișoarei, separat de cel cu centrul la Buda, având în frunte un *beglerbeg*, adică beg al begilor⁵, cu rang de pașă, având ca semn distinctiv două tuiuri, uneori și de vizir, cu trei tuiuri⁶. *Beglerbegul* de Timișoara era subordonat celui de Buda, din considerente de ordin strategic. Centrul administrativ-militar al *vilayetului* a fost stabilit la Timișoara, datorită însemnătății strategice a cetății și a funcției anterioare de reședință a comitatului Timiș⁷. Procesul de instalare a autorităților și administrației proprii și de integrare a teritoriilor ocupate în hotarele Imperiului Otoman a urmat metodele tradiționale, a căror eficiență fusese verificată practic anterior⁸, ținându-se însă seama și de interesele strategice și politica de expansiune a Porții în Europa Centrală, pentru care organizarea acestei regiuni avea o mare însemnătate. Până la numirea *beglerbegului* de Timișoara (septembrie 1552), cel care s-a ocupat de instaurarea efectivă a stăpânirii otomane și instalarea noilor autorități, a fost vizirul Kara Ahmed pașa, în calitate de comandant suprem (*serdar*) însărcinat cu ocuparea Banatului, care a luat întâi măsurile necesare reparării și întăririi cetății Timișoara, a organizării unei garnizoane otomane a acesteia, a refacerii altor fortificații, dar și a distrugerii unora dintre acestea, considerate de importanță secundară, dar care se puteau constitui în nucleu, în jurul cărora era posibil să se organizeze eventuala rezistență a localnicilor. Deasemenea tot vizirului Kara Ahmed pașa i-a revenit sarcina de a supraveghea și verifica acțiunea de trecere a tuturor mijloacelor de venit în proprietatea statului și fiscalului

⁵ Aurel Decei, *Aspecte economice și sociale din viașa Banatului în epoca otomană*, în „Studii de Istorie a Banatului”, III, 1974, p. 13.

⁶ Tui sau *tuđ* este un însemn militar otoman din coadă de cal alb fixată pe o prăjină în vârful căreia se afla semiluna. Numărul tuiurilor varia după rang, *sandjakbegul* avea un tui, *beglerbegul* două sau trei, marele vizir până la cinci, iar tuiurile sultanului ajungeau la 7 sau 9. Cf. *Glosar de termeni turco-osmani* în vol. „Vilaietul Timișoarei (450 de ani de întemeiere a pașalâcului) 1552-2002”, Ed. Mirton, Timișoara, 2002, p. 163-185.

⁷ Cristina Feneșan, *Cultura otomană a Vilayetului Timișoara (1552-1716)*, Editura de Vest, Timișoara, 2004, p. 40-41.

⁸ Petru Iambor, *Cucerirea Banatului de către turci și transformarea lui în pașalâc (1552)*, în vol. „Vilaietul Timișoarei (450 de ani de întemeiere a pașalâcului) 1552-2002”, Ed. Mirton, Timișoara, 2002, p. 21-22.

otoman, prin recensământ (*tahrir*). Organizarea recensământului pământului și a tuturor surselor de venit se impunea cu stringență, ca pe baza acestuia să se împartă mai întâi terenuri de dimensiunile unui *hass*, adică care vor aduce un venit anual de 100 000 de aspri. Aceste venituri vor fi principalele surse de finanțare ale campaniilor otomane, cele din care vor fi plătite soldele din noul *vilayet*, din care vor fi întreținuți funcționarii și mai ales militarii otomani⁹. *Vilayetul*, sau pašalâcul, de Timișoara va însemna un complex militar și economic, aflat direct sub administrație otomană, având statutul de teritoriu ocupat cu sabia, în care regimul juridic era fixat de la Constantinopol, prin *kanunnâme* (coduri de legi) speciale, care țineau însă seama de ordinea juridică legală anterioară cuceririi¹⁰.

Transformarea întinsului teritoriu ocupat în timpul campaniei din Banat din anul 1552 într-o unitate administrativ-militară a Imperiului Otoman a presupus, în general, menținerea unor realități organizatorice anterioare cuceririi, pe temeiul eficienței și funcționalității acestora, cu toate că constituirea *vilayetului* Timișoara nu a însemnat doar preluarea automată a vechii împărțiri administrativ-teritoriale. Această tendință s-a manifestat îndeosebi în cazul subdiviziunilor administrativ-militare, de tipul plaselor sau districtelor, numite în administrația otomană *nahiye*. A fost astfel preluată împărțirea administrativ-teritorială existentă la data cuceririi și chiar hotarele unor unităților administrative din teritoriile ocupate, mai cu seamă dacă acestea erau natural delimitate, ca în cazul districtelor românești de pe valea Begheiului: Fârdea, Mănăștur, Sudgea (*Suggia*), care vor deveni, fără vreo altă modificare, *nahiya Ferdia*, *Monostor*, *Șuydiya*, districtul Haram va deveni *nahiya Modava* (Moldova), iar comitatul Cuvin (*Keve*) se va transforma în *nahiya Pančova*. Fostul comitat Caraș s-a contopit, se pare, cu o parte a districtului Haram, iar delimitarea acestui teritoriu în *nahiye*, indică și în acest caz respectarea precedentelor unități teritoriale, districtele Carașova - *Kîrașova ve Bitilnik*, Bocșa - *Boğça*¹¹.

Împărțite în *sandjak* (steag), sau *liva*, unitatea administrativ-militară de bază a Imperiului Otoman, teritoriile din Banat cucerite de Poartă vor fi subordonate, în septembrie 1552, autorității primului beglerbeg, *Gazi Kasîm-pașa*, care fusese beglerbeg de Buda și apoi *sandjakbeg* de Becș și Bečkerek, numit la sugestia vizirului Kara Ahmed pașa¹². *Vilayetul* a fost împărțit de la început în patru *sandjakuri*, conduse de *sandjakbegi*: Timișoara, Cenad, Moldova și Lipova¹³.

Organizarea *vilayetului* Timișoara nu a însemnat doar o împărțire a teritoriilor cucerite în *sandjakuri*, ci și atașarea unor *sandjakuri* organizate anterior, din afara Banatului: Vidin și Aladja Hisar (Kruševac), precum și trecerea unor *sandjakbegi* (de Semendria, Srem și Zvornic) în subordinea beglerbegului de Timișoara. Întinderea și hotarele acestei provincii, devenită parte integrantă a Imperiului Otoman, au variat, de altfel, în destul de mare măsură, de-a lungul timpului, prin înglobarea sau pierderea unor teritorii¹⁴.

Fostul comitat Timiș, cel mai important din punct de vedere strategic, prin poziția sa, reprezenta nucleul principal al *vilayetului*, *sandjakul* Timișoara, care a mai cuprins și părți adăugate din fostul comitat Torontal, încorporat în 1551 *sandjakurilor* Becej și Bečkerek (Zrenianin, în Banatul sârbesc), precum și teritorii de dincolo de Mureș, din comitatele Békés, Arad și Zărand, împreună cu cetățile și domeniile familiei Losonczy¹⁵.

Sandjakul Arad a cuprins, în 1552, întreg comitatul Arad, de la nord de Mureș și de la valea Șoimușului spre apus, dar și câmpia de nord a comitatului Zărand, întreg comitatul Békés, cu excepția cetății Gyula, și părțile de nord ale comitatului Csongrád. În 1566, când a fost cucerită cetatea Gyula, s-a modificat structura administrativ-militară a *vilayetului* Timișoara, Gyula devenind reședință de *sandjak*, în locul Aradului care va rămâne reședință de *nahiye*. *Sandjakul* Gyula era împărțit în cinci *nahiye*: Gyula, Arad, Békés, Zărand și Bihor¹⁶.

Sandjakul Cenad a fost alcătuit din fostul comitat Cenad, la care au fost adăugate o serie de teritorii învecinate lui spre nord, vest și sud. Acest teritoriu a fost divizat în trei *nahiye*:

⁹ Cristina Feneșan, *op. cit.*, p. 42-44.

¹⁰ A. Andea, *Banatul cnezial până la înstăpânirea habsburgică (1718)*, Ed. Banatica, Reșița, 1996. p. 167.

¹¹ Cristina Feneșan, *op. cit.*, p. 36-37.

¹² *Ibidem*, p. 52-54.

¹³ P. Iambor, *op. cit.*, p. 22.

¹⁴ Aurel Decei, *op. cit.*, p. 12.

¹⁵ Cristina Feneșan, *op. cit.*, p. 39.

¹⁶ *Ibidem*, p. 40.

nahiya Cenad, Felnac și Vásárhely. De la 1552 până la 1566, *sandjakul* Szolnok a fost subordonat și el *vilayetului* Timișoara, cel puțin în privința încasării capitației - *djiziya*¹⁷.

Beglerbegul de Timișoara avea în subordine pe toți *sandjakbegi*, precum și alți slujbași militari și civili, în funcție de nevoile existente. *Beglerbegul* în ierarhia administrativă purta titlul de *vali*, adică guvernator general al unei provincii otomane, al unui *vilayet*¹⁸. El avea reședința în castelul cetății Timișoara, în care își mai aveau sediul și alți funcționari superiori ai administrației și justiției, imamul și muezinul¹⁹.

Primul înalt funcționar numit de sultan, la 8 august 1552, în cadrul procesului de introducere a autorității otomane în teritoriul cucerit, a fost *kadiul* (judecătorul) de Timișoara. Mevlâna Abd el Fetah (anterior *kadiu* al cetății Becej) a fost cel desemnat prin actul de numire al sultanului - *berat* (în care erau enumerate toate obligațiile ce-i reveneau, fiind fixată și suma zilnică a venitului ce-i revenea) să ocupe funcția de *kadiu* al cetății Timișoara. Acesta a coordonat împărțirea Banatului otoman în circumscripții judiciare, numite *kaza*, conduse fiecare de câte un *kadiu* numit de sultan²⁰. *Kadiul* avea sarcina de a judeca cu dreptate toate pricinile după legea canonică a Islamului - *șaria*, a tradiției profetului Muhammad - *sunna*, precum și corpusul de drept guvernamental numit *kanun*. Acesta cuprindea decretele și codurile promulgate de suzeranii otomani în probleme administrative, funciare, fiscale, penale, militare. Stabilirea stăpânirii asupra teritoriilor cucerite era subordonată introducerii și aplicării codului de legi intitulat *Kanun Al-i Osman*, ceea ce a dus la sporirea importanței funcției *kadiului*. *Kadii* nu aveau, așadar, doar atribuții juridice, ci și competențe administrative și notariale largi, în domeniul vieții social-economice și religioase²¹. De aceea ei erau considerați „ochii și mâinile guvernului în provincii”²², căci ei controlau desfășurarea și îndeplinirea înregistrării populației, a veniturilor impozabile și a practicilor fiscale, ei întocmeau clauzele convențiilor încheiate între părți și contractele de căsătorie, chiar atunci când unul dintre soți era creștin. *Kadiul* Timișoarei avea competența de a atribui, împreună cu comandantul cetății (*dizdar*), casele goale de la Timișoara, de a păstra bunurile încredințate și averea persoanelor dispărute, de a supraveghea exploatarea minelor. Aceste multiple competențe și responsabilități ale *kadiului* se înscriau în rândul măsurilor luate de sultan pentru curmarea abuzurilor și litigiilor cauzate de distribuirea și posesia pământului, și pentru asigurarea adoptării celor mai bune și mai corecte hotărâri în administrarea terenurilor și tuturor veniturilor în folosul fiscului imperial²³.

În centrul *vilayetului* funcționa și un administrator al domeniilor, numit *defterdar* (vistiernic), funcționarul superior al fiscului imperial care administra toate domeniile, pe unele direct în contul sultanului, pe altele în cel al fiscului imperial. Fiind o funcție de mare însemnătate și responsabilitate, *defterdarul* era numit de către sultan. La originea acestui termen se află cuvântul grecesc „*defter*”, cu sensul de registru, condică²⁴. *Defterdarul* era o instituție otomană relativ nouă, existând o adevărată ierarhie a administrației financiare, care funcționa și la Timișoara: *defterdarul* visteriei, intendentul *defterdarului*, *defterdarul* de *timaruri*²⁵. În subordinea *defterdarului* se aflau mai mulți funcționari, contabili și secretari, numiți *kiatib*, care îndeplineau și atribuții de avocați ai fiscului în chestiunile litigioase. Ultima treaptă a acestei ierarhii era ocupată de funcționari mărunți, conțopiști, numiți *sagirte*, care erau și controlorii administrației fiscale centrale în teritoriu, acolo unde existau, de altfel, alți funcționari: inspectorii financiari din provincie, numiți *naziri*, comisarii financiari - *emini* și agenții fiscali - *amili*²⁶. *Defterdar* de Timișoara a fost numit fostul arendaș al veniturilor visteriei imperiale și

¹⁷ *Ibidem*, p. 39-40.

¹⁸ A. Decei, *op. cit.*, p. 13.

¹⁹ Th. Trâpcea, *Aspecte privind starea economică, socială și politică a pašalicului de la Timișoara*, în *Studii de istorie a Banatului*, IV, 1976, p. 5.

²⁰ Cristina Feneșan, *op. cit.*, p. 48-49.

²¹ *Ibidem*.

²² A. Andea, *op. cit.*, p. 168.

²³ Cristina Feneșan, *op. cit.*, p. 50.

²⁴ Th. Trâpcea, *op. cit.*, p. 5-6.

²⁵ Cristina Feneșan, *op. cit.*, p. 48.

²⁶ Traian Birăescu, *Banatul sub turci*, Timișoara, 1934, p. 13-14; Nicolae Săcară, Florin Ban, *Considerații administrativ-fiscale cu privire la perioada ocupației otomane în Banat (1552-1716)* în vol. „Vilaietul Timișoarei (450 de ani de întemeiere a pašalâcului) 1552-2002”, Ed. Mirton, Timișoara, 2002, p. 94-95.

participant la expediția de cucerire a cetății Timișoara, Mehmed, desemnat de sultan prin ordinul din 10 august 1552²⁷.

Numirea *beglerbegului* de Timișoara, investit cu o importantă putere civilă și militară, a fost considerată o decizie de mare însemnătate, sultanul Süleyman Kanuni căutând să facă alegerea optimă pentru această funcție, în condițiile în care procesul de transformare a Banatului de șes în teritoriu otoman era în plină desfășurare și mai exista pericolul unui potențial atac din partea armatelor aflate sub ascultare imperială. Gazi Kasım pașa era considerat un militar destoinic și cu experiență, fiind socotit cel mai potrivit chiar de către vizirul Ahmed pașa, chiar dacă fusese deja numit *sandjakbeg* de Timișoara, la recomandarea aceluiși vizir. Printre considerentele alegerii înalților demnitari otomani ai *vilayetului* de Timișoara, la loc de frunte a stat experiența în asemenea funcții, dobândită anterior, în teritoriile învecinate noului *vilayet*²⁸.

Prioritatea care s-a acordat numirii înalților funcționari din justiție (*kadiu*) și finanțe (*defterdar*) a decurs din nevoia de a satisface imperatiile noii administrații cu participanții la expediția din 1552. Numirea *beglerbegului* de Timișoara a însemnat un transfer de putere și atribuții de la Ahmed pașa către Kasım pașa, și a marcat una dintre ultimele etape ale procesului de instalare a administrației otomane, cadrul instituțional indispensabil introducerii structurilor social-economice proprii Imperiului Otoman²⁹.

Conform regimului otoman al proprietății funciare, întreaga provincie a fost considerată pământ cucerit, care a trecut în proprietatea statului, adică a sultanului, ca stăpân suprem după dreptul sfânt al islamului și conform prescripțiilor din Coran, care afirmă că pământul aparține lui Allah, iar sultanul este „*umbra lui Allah pe pământ*”. Sistemul feudal otoman era fundamental deosebit de feudalismul clasic, apusean, în privința dreptului de proprietate, prin aceea că nimeni nu putea deține drept de proprietate asupra pământului, decât numai sultanul, nu existau nobili cu titluri, demnități și proprietăți ereditare, ci doar posesiuni temporare, acordate de către padișah³⁰. Pe baza recensământului întregului pământul, acesta a fost împărțit în trei categorii de domenii, după mărimea veniturilor lor: *timaruri*, *ziamete* și *hassuri*. Veniturile acestor domenii se calculau în *akçe* sau aspri, monedă divizionară otomană de argint, folosită până în anul 1687 ca monedă etalon pentru calculele financiare³¹.

Moșia (sau satele) a cărui venit anual se situa până la suma de 20 000 de aspri se numea *timar*, iar deținătorul său *timariot*. Acest domeniu de mai mică întindere și valoare era donat fie direct de pașa (*beglerbeg*) din Timișoara, fie de către sultan la recomandarea acestuia, în general unui spahiu. Donația obliga posesorul să plece personal la oaste în caz de nevoie și să aducă cu el soldați echipați, în număr proporțional cu venitul moșiei. După denumirea posesorului - *sipahi*, *spahiu*, însemnând cavaler în armata otomană, trebuind să se prezinte la oaste călare, în limbajul bănățean aceste moșii au primit numele de „spăiluguri”³². Așadar moșiile acestea serveau pentru întreținerea unor efective militare. Pe temelia acestui sistem al feudelor militare s-a clădit regimul de tip economico-militar otoman. Beglerbegul de Timișoara era șeful armatei ce rezulta din donațiile de moșii astfel efectuate.

Moșiile a căror venit trecea de 20 000 de aspri și se putea ridica până la 100 000 de aspri se numeau *ziamet* (*zeamet*), deținătorul unei asemenea concesiuni primind numele de *zaim*. *Ziametul* era în general atribuit condiționat marilor demnitari civili și mai ales militari, neputând fi donat decât numai de către sultan³³. Feuda cu un venit anual de peste 100 000 de *akçe* se numea *hass*, și putea fi: *hass-i humayun*, feudă a familiei imperiale; *hass-i vuzera*, feude ale vizirilor, sau *hass-i ümera*, feude ale unor căpetenii cu rang mai mic decât vizirii³⁴. Pământurile cele mai bune se constituiau în *hass-uri* împărătești, unele rămânând în administrarea directă a organelor fiscale ale sultanului, sau chiar ai interpușilor săi direcți, altele fiind donate

²⁷ Cristina Feneșan, *op. cit.*, p. 49.

²⁸ *Ibidem*, p. 52-53.

²⁹ *Ibidem*, p. 54-55.

³⁰ A. Decei, *op. cit.*, p. 14-15; Th. Trâpcea, *op. cit.*, p. 7.

³¹ Cristina Feneșan, *op. cit.*, p. 226.

³² Traian Birăescu, *Banatul sub turci*, Timișoara, 1934, p. 26-27.

³³ *Ibidem*, p. 20-43.

³⁴ Cristina Feneșan, *op. cit.*, p. 229.

de către acesta celor apropiați și marilor demnitari imperiali pentru asigurarea mijloacelor lor materiale în funcție de rang și de merite personale³⁵.

Beneficiarii tuturor acestor concesiuni funciare aveau doar drept de deținere și folosință asupra lor, condiționat de îndeplinirea serviciului militar, ori de prestarea diferitelor slujbe. Obiectul donației nu-l făcea așadar moșia sau domeniul în sine, ci doar venitul acestuia, uzufructul, posesorul nedevenind proprietar. Dacă îndatoririle și serviciile, subsumate donației, încetau, sau nu erau îndeplinite mulțumitor, concesiunea putea fi anulată. Dar spre deosebire de regimurile feudale, donația, deși era răsplata unui merit, servea întotdeauna drept contravaloare a unor servicii ce urmau a fi îndeplinite de acum înainte, adeseori venitul moșiei donate servind ca salariu celui ce ocupa o slujbă. Prin nedemnitate sau moarte aceste donații deveneau libere pentru că donația era o distincție personală care nu se moșteneau³⁶.

O altă categorie de proprietate, în afară de aceste feude, și cu totul distinctă, era cea a fundațiilor pioase, numite de turci *vakîf*. Termenul de *vakîf* însemna de fapt scoaterea unui bun din circulația generală, sistarea folosirii acestuia în beneficiul fie al unei persoane, fie al unei comunități. Această întreprindere cu caracter religios, filantropic, social, era prevăzută cu un statut aparte, care-i conferea o largă autonomie³⁷. În aceste fonduri religioase, fie bunuri mobiliare și imobiliare, fie bani sau orice altă avere, fiscul nu se amesteca, ele erau scutite de orice dări și orice sarcini, aveau o administrație proprie, formând un fel de stat în stat. Un *vakîf*, fie al unei moschei, fie al unui pașă sau sultan, fiind creat pentru binele public, întreținea o serie de așezăminte pioase, cum ar fi instruirea tineretului, ajutorarea săracilor, spitale, băi, cișmele, poduri, hanuri, *imareturi* (bucătării pentru nevoiași, studenți și călători, cu mâncăruri calde și gratuite) și altele. La spitale, băi, hanuri era primit oricine, indiferent de condiția socială sau de religie. Aceste instituții cu caracter social, născute din sentimentul religios, erau întrucâtva similare mănăstirilor creștine, dar spre deosebire de acestea, în unele cazuri aici erau acceptați și *ghiaurii*, adică creștinii, reciproca nefiind valabilă niciodată³⁸. Întemeierea unei asemenea fundații trebuia să respecte întocmai prevederile legii Islamului, adică ale *șariyei*, cu privire la persoana întemeietorului, a beneficiarului, la statutul proprietății asupra obiectului transformat în *vakîf*, la folosirea sa. Acesta nu putea intra în circuitul comercial. Ulterior, întemeierea unui *vakîf* a avut rolul de a scoate de sub controlul statului proprietăți funciare și alte surse de venit, *vakîful* transformându-se într-o afacere rentabilă, aducătoare de profit³⁹.

Zaimii și *timarioții* locuiau de obicei în târguri și orașe, prestând uneori slujbă în cetăți, mulțumindu-se doar cu încasarea veniturilor și ocupându-se prea puțin de exploatarea efectivă a moșiilor ce li s-au atribuit. În numele lor, de administrarea moșiei și strângerea dărilor și impozitelor se ocupa unul dintre supușii săi, în virtutea tradiției acesta fiind de regulă cnezul satului, ajuns mijlocitor între comunitatea supusă și *spahie*. Rolul cnezilor din Banatul transformat în pașalâc a fost, după cum reiese, unul pozitiv, prin ei reușindu-se păstrarea unor elemente din străvechea organizare juridică a românilor bănățeni. Justiția turcească era costisitoare și interesată, iar românii o ocoleau de câte ori era posibil, mulțumindu-se cu judecata făcută de „chinezul” lor după obiceiul românesc al pământului. Atribuțiile de judecător ale cnezului erau în mod tacit recunoscute de autoritatea otomană, astfel încât îi era îngăduită judecarea unor pricini mai mărunte sau aplanarea unor neînțelegeri între săteni. Mai mult chiar, atât *kadiul*, cât și fiscul și deținătorul *timarului* și-au arendat, în unele cazuri, drepturile (cu timpul tot mai ades), cedându-le cnezului pentru o anumită sumă. În satele unde această sumă era garantată din averea cnezului și a rudelor sale, răscumpărată adică de acesta, atunci prin atribuțiile și autoritatea sa cnezul înlocuia de fapt stăpânirea otomană. El răspundea pentru comunitatea întreagă, și față de proprietar și față de celelalte autorități otomane. Mai cu seamă în ultima parte a ocupației otomane, chiar dacă funcția lor nu era recunoscută oficial, cnezul avea autoritate directă asupra obștei sale, ca reprezentant și garant al acesteia, sub multiplele aspecte ale vieții satului: administrativ, fiscal, judiciar, militar și religios⁴⁰.

³⁵ A. Andea, *op. cit.*, p. 169.

³⁶ Traian Birăescu, *op. cit.*, p. 18-19.

³⁷ Th. Trăpcea, *op. cit.*, p. 7.

³⁸ A. Decei, *op. cit.*, p. 15.

³⁹ Cr. Feneșan, *op. cit.*, p. 59-60.

⁴⁰ Traian Birăescu, *op. cit.*, p. 30-31; A. Andea, *op. cit.*, p. 172-174.

Se poate afirma că sub stăpânirea turcească cnezii au reușit să se mențină ca pătură suprapusă a comunității lor, recunoscându-li-se și de către noii stăpânitori atribuții și scutiri mai vechi, acordându-li-se altele specifice noului regim. Cnezii au fost elementul de continuitate, chiar dacă adaptat unor necesități străine, care a prezervat în această formă structurile juridico-instituționale autohtone. Austriecii se vor servi tot de „chinez” în conducerea satelor românești, ba chiar vor introduce un „chinez mai mare” – *Oberknes*, peste mai multe comunități sătești reunite⁴¹.

Prof. Simona Sandu
Colegiul Național Mircea
Eliade - Reșița

⁴¹ A. Andea, *op. cit.*, p. 178.

ELITE ȘI STRUCTURI SOCIALE ÎN BANATUL MONTAN (I)

Reșița - Casa Muncitorească

1. Considerații teoretice

Pentru clarificarea noțiunilor și a informațiilor cercetate în fondurile arhivistice se cuvine să dăm lămurire unei serii de probleme legate de prezența elitelor în cadrul comunității germane din Banatul Montan. La început suntem de părere că este de dorit să lămurim sub aspect teoretic semnificația conceptelor cu care vom opera. Argumentația teoretică se va plia, firește, pe fondul lingvistic german, pentru a respecta terminologia specifică, prezentă în documentele de epocă.

În cadrul școlii germane și anglo-saxone elita (din limba latină *electus*, adică ales) se referă sub aspect sociologic la o grupare (reală sau presupusă) de persoane calificate peste medie (*Funktionseliten*, *Leistungseliten*) sau la cercurile conducătoare ori influente dintr-o societate (*Machteliten*). În funcție de context, puterea poate fi fizică, spirituală, intelectuală sau financiară. În mod concret conceptul se referă de cele mai multe ori la cercuri de persoane definite exact, cum ar fi de exemplu *Positionselite* sau *Bildungselite*. Elitei îi sunt opuși cetățenii obișnuiți care formează masa sau media populației dintr-o comunitate¹.

Cuvântul elită a apărut pentru prima dată în secolul XVII și fusese folosit la început pentru a desemna mărfuri scumpe și de calitate, în special stoffe, de unde și termenul *Elitegarn*. Treptat cuvântul a început să fie folosit în context social. În vremea Revoluției Franceze persoanele de elită erau considerate acei cetățeni care își câștigaseră locul în societate, spre deosebire de cler și nobilime. În cursul Revoluției Industriale termenul a fost folosit pentru a deosebi burghezia de masa lucrătorilor industriali needucați și necalificați.

Conform acestei tendințe se folosește acest consens și în cazul sistemelor sociale organizate, astfel încât o universitate sau un institut de elită cu rezultate peste medie în cercetare și educație să poată folosi criteriile speciale de selecție a candidaților și metode specifice de testare a acestora².

Forța economică a acestei clase duce la forță politică, iar acțiunile statului și ale guvernului sunt aproape întotdeauna percepute ca fiind reflecția intereselor acelei clase. Elitele sau clasele Aconducătoare sunt uneori privite dintr-o perspectivă negativă deoarece se consideră că au puțin respect sau înțelegere pentru drepturile claselor inferioare.

În mod analog, pentru clasele majore de capitaliști, alte moduri de producție dau naștere la alte elite conducătoare: sub feudalism, fuseseră seniorii feudali, sub sclavagism fuseseră proprietarii de sclavi. În timpul societății feudale, seniorii feudali aveau putere asupra vasalilor lor datorită controlului apanajelor funciare. Acest lucru le-a dat dominație politică și militară asupra oamenilor. În sclavagism, datorită faptului că drepturile complete ale vieții unei persoane aparțineau stăpânului de sclavi, aceștia din urmă puteau să aplice și aplicau orice modificare care ajuta în viziunea lor producția de pe proprietatea pe care o dețineau.

¹ Marcus B. Klöckner, *Machteliten und Elitenzirkel. Eine soziologische Auseinandersetzung*, Saarbrücken, VDM Verlag Dr. Müller, 2007, p. 116.

² Richard Münch, *Die akademische Elite: Zur sozialen Konstruktion wissenschaftlicher Exzellenz*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 2007, p. 117.

În studiile sale recente asupra elitelor din societățile contemporane, Mattei Dogan a argumentat că, datorită complexității și eterogenității lor și mai ales datorită diviziunii sociale a muncii pe nivele multiple de stratificare, nu există sau nu poate să existe o clasă conducătoare coerentă, chiar dacă, în trecut, au existat exemple solide de clase conducătoare, de pildă în Imperiile Țarist și Otoman, iar mai recent în regimurile totalitare ale secolului XX (comunist și fascist)³. Teoreticienii globalizării argumentează că în ziua de astăzi a apărut o elită capitalistă transnațională⁴.

Sociologii germani și italieni sunt de părere că o schimbare a elitelor se poate realiza comparativ fie în mod discret (în mod treptat) sau vădit (în mod revoluționar)⁵. Cel dintâi care a recunoscut acest fapt a fost sociologul Vilfredo Pareto care și-a fundamentat Teoria circularității elitelor pe baza unui vast material istoric, fiind de părere că istoria este cimitirul aristocrației. El deosebea între elita care este la putere la un moment dat și elita de rezervă care ar putea să o înlocuiască.

Pornind de la Niccolò Machiavelli, Pareto a construit prin intermediul «leilor» și a «vulpilor» cele două arhetipuri extreme ale puterii, care se înfruntă în lupta pentru dominanță. Potrivit teoriei sale toate acțiunile sociale sunt tributare unor modele comportamentale care, în cazul elitelor, se pot încadra în două grupări dominante: „elita leilor” care nu disprețuiește violența și este adepta structurilor sociale rigide datorită „reminiscentei persistenței agregatelor” și „elita vulpilor” care acceptă și dezvoltă colaborarea socială, fiind adepta unui model liberal. „Vulpile” îi înlocuiesc pe „lei” prin modelul de succesiune evolutiv, iar „leii” pe „vulpi” prin cel revoluționar.

Gaetano Mosca, iar mai apoi Robert Michels au reliefat, în calitate de contemporani ai lui Pareto, caracterul inexorabil al formării unei clase politice cu caracter oligarhic. Din reflecțiile lor rezultă că este nevoie de formarea unei elite chiar și într-un sistem democratic. Teoria structural-funcțională, enunțată de școala fondată de Talcott Parsons, accentuează realizările în folosul societății ale unor persoane aflate în poziții de conducere din domeniul economic, politic, juridic, militar, artistic și intelectual. În mod corespunzător, curentul sociologic al structuralismului-funcțional folosește conceptul elitelor funcționale pentru a prezenta anumite instituții într-o lumină idealizată. Dedicăți binelui de obște și lucrând pentru asigurarea acestuia, membrii diferitelor elite funcționale se reunesc pentru a forma o „elită strategică”, care are drept sarcină să asigure un consens de acțiune în problemele centrale legate de supraviețuirea unei societăți.

Termenul de lider în limba germană este sinonim, cel puțin parțial, cu cel de conducător sau *führer*. Cuvântul *führer* semnifică lider sau îndrumător, derivat fiind din verbul *führen*, un compus lingvistic care în vechea engleză cuprindea cuvintele *farán*, adică a-și găsi calea și *foer*, adică drum, călătorie. În engleza modernă cuvinte derivate din termeni mai vechi precum *fare* sunt folosiți mai mult în compuşii lingviști precum *wayfarer* și *sea-faring*. Sinonime există și în latină *peritus*, adică experimentat, în sanscrită *piparti*, adică a transborda și în greacă *poros*, adică pasaj sau cale⁶. Cuvântul *Führer* în sens de conducător sau îndrumător, lider al unor oameni rămâne specific limbii germane, având atașată o mare încărcătură de autoritate⁷. Uneori se folosește și cuvântul *leiter*. Limba engleză contemporană a preluat acest cuvânt în vocabularul său de împrumut.

Germania nazistă a cultivat principiul liderului, Führerprinzip, potrivit căruia Adolf Hitler era cunoscut în general sub aceste denominative. Unul dintre cele mai frecvente sloganuri politice ale naziștilor era: „Ein Volk, ein Reich, ein Führer”, adică: „Un popor o țară, un lider”.

³ Mattei Dogan (editor), *Elite Configuration at the Apex of Power*, Leiden, Editura Brill, 2003, p. 85.

⁴ Idem, p. 88.

⁵ Susanne Schmidt, *Markt ohne Moral “Das Versagen der internationalen Finanzelite*, München, Verlag Droemer Knauer, 2010, p. 271.

⁶ Gad Barzilai, *Communities and Law: Politics and Cultures of Legal Identities*, Chicago, University of Michigan Press, 2003, p. 26.

⁷ Idem, p. 31.

2 Elite politice

Elita politică sau cea a puterii este descrisă ca fiind formată din membri ai comunității corporatiste, ai mediului academic, din politicieni, redactori mass-media, personalul militar din serviciul activ și jurnaliști de profil înalt. Printre persoanele identificate ca aparținând elitei puterii în S.U.A. se numără David Rockefeller, W. Averell Harriman și Robert McNamara.

Charles Wright Mills susține în cartea sa că elita puterii americane este formată din membri unei societăți caracterizate prin construirea unui consens și prin omogenizarea unor puncte de vedere. Această elită-putere a dominat istoric, cele trei sectoare majore ale societății americane: economie, guvern și viața militară. Elitele circulă de la un sector la altul, consolidând puterea lor pe parcursul drumului străbătut.

Elita puterii este conducerea din clasa superioară, în măsură să modeleze economia prin accesul ei simultan atât la stat, cât și la puterea corporatistă.

Spre deosebire de clasa conducătoare, o formațiune socială bazată pe patrimoniu și pe legăturile sociale, elita puterii se caracterizează prin structura organizatorică prin care averea sa este achiziționată. Potrivit lui Mills, elita puterii este: "reorganizarea managerială a claselor avute într-un strat mai mult sau mai puțin unificat a celor bogați sub aspect corporatist." William Domhoff a clarificat și mai mult diferențele dintre cei doi termeni:

"Clasa superioară în ansamblul său nu face act de guvernământ, dominația de clasă se manifestă prin activitățile de o mare varietate realizate de organizații și instituții ... Liderii din clasa superioară se amestecă cu angajați de nivel înalt în organizațiile pe care le controlează pentru a forma ceea ce se va numi elita puterii"⁸.

Mills scrisese că o elită de putere se referă la:

"Acele cercuri politice, economice și militare, care precum un set de planuri complicat și suprapus, împart decizii cu impact la nivel cel puțin național. În ceea ce privește evenimentele de la nivel național, acestea sunt decise de către elita de putere"⁹.

Potrivit lui Mills, elita conducătoare din S.U.A. își recrutează membrii din trei locații: liderii politici de mare anvergură (inclusiv Președintele și câțiva membrii ai cabinetului împreună cu unii consilieri apropiați); principalii proprietari și directori de corporații; ofițerii militari superiori. Elita ocupă ceea ce Mills numește posturile de decizie din societatea americană.

Asemenea poziții dau celor care le dețin o enormă autoritate asupra instituțiilor guvernamentale, financiare, educaționale, sociale, civice și culturale. Un grup mic de persoane este astfel capabil de la lua decizii și a executa acțiuni care afectează pe toată lumea.

În realitate, masele sunt manipulate de un puternic complex „militar și industrial”, după cum îl definise președintele american Dwight D. Eisenhower, care știe să-și impună interesele pe baza unui regim de „lipsă de responsabilitate organizată”. Neimplicarea științelor politice din S.U.A. deschide această perspectivă printr-o serie de studii de caz în care anumite puncte spinoase de discuție, precum: problemele ecologice și cele ale minorităților etnice sunt trecute sub tăcere de către elita conducătoare sau publicul este descurajat de a le fixa pe agenda discuțiilor politice.

În cadrul școlii sociologice germane și italiene conceptul clasei politice, cunoscut sub numele de *politische Klasse*, a fost formulat pentru prima dată de politologul italian Gaetano Mosca, denumind în mod general pătura de conducere politică, dar și totalitatea politicienilor în calitate de grup social prevăzut cu putere și supus criticii raționale.

În calitate de concept sociologic, *politische Klasse* denumește o elită politică, pentru care activitatea în sine nu este doar un înlocuitor al profesiei sau meseriei de bază, dar mai ales o modalitate de separare față de populație. În aceste condiții, elita nu este reînnoită prin mobilitate socială și se îndepărtează foarte mult de interesele pe care ar trebui să le reprezinte. O asemenea evoluție contravine ideilor și teoriilor democratice, potrivit cărora un schimb constant și o bună comunicare între populație și politicienii aleși să reprezinte interesele cetățenilor sunt imperios necesare pentru bunul mers al societății.

Klaus von Beyme argumentează revigorarea clasei politice din Germania prin: dispărerea ideologiilor de partid, apropierea dintre acestea și tipologia unui partid popular, asemănarea de origini sociale și nivel al veniturilor dintre parlamentarii diferitelor grupări, și astfel formarea

⁸ William G. Domhoff, *Who Rules America Now? Power, Politics, & Social Change*, 5th ed., New-York, McGraw-Hill Press, 2005, p. 2.

⁹ Idem, p. 3.

unei pături a politicianilor profesioniști. Fostul cancelar federal Helmuth Schmidt alătură pe jurnaliști politicianilor în cadrul clasei politice din Germania.

În Elveția termenul de *Classe politique* este considerat un cuvânt provocator în cadrul limbajului politic, prin care Partidul Popular Elvețian (P.P.E.) critica conducerea din Berna și se erija drept un reprezentant real al cetățenilor. Eșicherul politic reflectă însă starea de fapt reală: alegătorii care votează pentru P.P.E. se află pe poziții mult mai moderate decât conducerea acestei formațiuni. Se pare că diferența dintre alegători și conducerea partidului este cultivată chiar de către aceasta din urmă.

Cercetările din cadrul sociologiei elitelor arată că, în ultima vreme, modelele comportamentale ale unei comunități sunt mai importante decât criteriul performanțelor individuale, quantificabile în cursul unei cariere profesionale pentru accederea în cadrul unei elite economice¹⁰. Situația este diferită în cadrul vieții politice, persoanele cu origine socială modestă putând avansa până la un anumit nivel pe scara ierarhică a acestui domeniu, fenomen care a apărut în măsură relativ redusă în Franța, unde aproape întreaga pătură conducătoare politică provine din universități de elită sau face parte din familii importante sub aspect social¹¹. Cu toate acestea, conceptul de *classe politique* este de multă vreme acceptat tacit în această țară, fapt datorat cel puțin în parte situației anterior precizate, anume că personalul de conducere a partidelor politice și al ministerelor de resort se recrutează aproape exclusiv din cadrul universităților de elită.

Comunitatea germană din Banatul de munte reprezenta un procentaj important din totalul populației acestei micro-regiuni. Totuși, în perioada dualismului austro-ungar a avut puține prilejuri de manifestare a opțiunilor sale politice sau de creare a unei elite care să producă lideri. Acest lucru se datora în bună parte politiciii de maghiarizare forțată inițiată cu deosebită virulență după adoptarea Legii Apponyi din 1907 pentru resortul instrucției școlare. Un procentaj important al tinerei generații a fost supus în cursul etapelor de școlarizare unui proces profund de deznaționalizare și astfel nu a mai simțit vreo apartenență la minoritatea germană. În concluzie membrii acestui grup, deși școlarizați, uneori chiar la nivel superior, nu s-au mai simțit motivați de a constitui o elită pentru minoritatea căreia îi aparțineau. Mulți dintre ei și-au renegat etnia, refuzând să se considere germani, ci maghiari.

Mulți germani se revendicau de la cultura și limba maghiară, în contextul în care, decenii de-a rândul nu avuseseră oportunitatea de a-și afirma identitatea colectivă. Spre deosebire de slavii sudici din cadrul monarhiei dualiste, adică slovenii și croații, germanii din Ungaria nu beneficiau de recunoaștere ca și o entitate etnică separată sau ca un bloc politic distinct. Bunăoară, nu exista un Ministru fără portofoliu în cadrul guvernului de la Budapesta care să-i reprezinte cum era cazul croaților. Germanii din cadrul Regatului Maghiar, cu excepția distinctă a sașilor din Transilvania, au fost supuși unui proces constant și eficient de maghiarizare.

Istoricul Josef Haltmayer folosește termenul: „magyaron”, termen cu profunde accente peiorative, atunci când descrie o bună parte din elita socială și economică a germanilor din Banat¹². Scriitorul în cauză folosește un apelativ puțin măgulitor la adresa acelor care și-au maghiarizat numele de familie numindu-i în loc de germani sau șvabi: „swabok”. Autorul desemnează aceste persoane cu expresia învinovățitoare: „Ungarische Janischaren”, „ieniceri unguri” pentru a denumi pe acei absolvenți de studii medii sau superioare care uitaseră a vorbi în limba lor maternă. Expresia, de altfel puțin măgulitoare, reflectă o tristă realitate a zonelor de câmpie și de munte din provincia Banat în ceea ce privește comunitatea germană și elitele sale sociale. Datorită faptului că legislația Regatului Maghiar condamna sub pretextul de: „activitate antipatriotică” manifestările sociale și religioase cu accente pro-germane, primele acțiuni de evocare a identității comune s-au desfășurat sub pretextul unor congrese ale apicultorilor, viticultorilor și horticultorilor din comitatele bănățene. Un rol definitoriu în conturarea revendicărilor politice și sociale l-a avut „Partidul Popular al Germanilor din Ungaria”, „Ungarländische Deutsche Volkspartei”.

Evenimentele internaționale din anii 1919-1920 au dus la partajarea Banatului, deși membrii minorității germane prin intermediul reprezentantului lor, Dr. Stefan Frecot ceruseră

¹⁰ Markus Pohlmann, *Ökonomische Eliten in Ostdeutschland*, în Hans-Joachim Veen, *Alte Eliten in jungen Demokratien? Wechsel, Wandel und Kontinuität in Mittel- und Osteuropa*, Köln, Böhlau Verlag, 2004, p. 171.

¹¹ Idem, p. 227.

¹² Josef Haltmayer, *op. cit.*, p. 23.

la Paris păstrarea compactă a provinciei și acordarea unui statut de neutralitate care ar fi transformat regiunea într-o: „Elveție a Orientului”¹³. Mulți dintre locuitorii din Banat care nu erau vorbitori nativi de maghiară și-au exprimat prin scris sau viu grai speranțele unei existențe comunitare mai tihnite în cadrul constituțional oferit de legile statului român¹⁴. Se poate afirma chiar, că politicienii români au sprijinit organizarea socială și politică, dorind întărirea acestei minorități sub aspect comunitar, desigur ca o contrapondere la tendințele revizioniste ale statului maghiar din cadrul deceniilor interbelice. Se considera de către diferitele guverne românești interbelice, de altfel nu fără temei, că realizarea unui bun *modus vivendi* cu minoritatea germană din zona cea mai industrializată a țării va constitui o garanție fermă pentru armonia socială, stabilitatea statului și siguranța națională din acea parte a României Mari.

În cadrul „Uniunii Germanilor din România Mare”, „Verband der Deutschen in Grossrumänien”, începând cu 1921, membrii acestei minorități din Banat aveau 25 de reprezentanți, 10 din zona de munte și 15 din zona de câmpie¹⁵.

În cursul anilor interbelici, comunitatea germană din Banatul de munte era organizată sub aspect social dar și politic pe baza următoarei structuri: Celula de bază o formau Asociațiile de vecini din cadrul aceleiași străzi sau a aceluiași cartier numite Nachbarschaften. Acestea se grupau în 32 de Asociații pe localități, Ortsgemeinschaften la nivelul județelor Caraș și Severin, fiind la rândul lor cuprinse în 5 Bezirksgemeinschaften sau Asociații de plase la nivelul aceluiași județe. Acestea din urmă erau coordonate de „Asociația județeană pentru Caraș și Severin”, „Gauamt Karasch und Gauamt Severin” care se subordona „Consiliului popular al germanilor din Banat”, „Volksrat der Banater Deutschen”, care alegea la rândul său un „Comitet” numit „Hauptamt”. Alegerile se desfășurau în cadrul „Adunărilor generale” numite „Volksversammlungen”¹⁶. Numărul „Organizațiilor locale ale germanilor din Banat”, „Ortsgemeinschaften”, a crescut progresiv de la 70 în 1922, la 120 în 1923 și la 139 în 1927. Pentru anul 1928 înregistrăm în Banat 4 „Organizații județene”, „Gaugemeinschaften”, 28 „Organizații de plasă”, „Bezirksgemeinschaften” și 186 „Organizații locale”, „Ortsgemeinschaften”.

În 1923 a fost ales ca lider al comunității germane din Oravița Julius Boitner. Tot în același an a fost ales pentru Reșița Max Mischung, originar din Jamu Mare, pe care ziarul „Arader Zeitung” îl onora cu afirmația că ar fi conducătorul germanilor din acel oraș: „Führer der Deutschen in Reschitz”¹⁷. Max Mischung a decedat în 1928, înmormântarea sa fiind un prilej de manifestare politică a germanilor din urbe. În 8 ianuarie 1927 a fost ales drept lider pentru „Consiliul germanilor din județul Caraș”, „Gaurat Karasch”, Karl Kalkbrunner. Acesta locuia în Oravița. Pe 1 aprilie a acelui an a fost ales ca lider al „Consiliului germanilor din județul Severin”, „Gaurat Severin”, Adalbert Kina. Domiciliul acestuia era în Lugoj.

Germanii din Banatul Montan au ales la 1928, drept reprezentanți politici următoarele persoane: redactorul Heinrich Anwender din Lugoj, Mathias Mischung din Orenzdorf, agricultorul Johann Lippert din Orenzdorf, proprietarul de mină Karl Eweraser din Caransebeș, scriitorul Otto Alscher din Orșova, agricultorul Wilhelm Roponn din Baldau, secretarul Philip Jahn din Bozovici.

În Banatul Montan, deceniul 1930-1940 a fost martorul formării unor organizații puternice a germanilor. În 22 martie 1930 fusese întemeiată la Văliug o organizație locală prin străduința liderilor din Timișoara și Reșița, Erwin Schiller și Johann Urban. Dintre germanii din ultima localitate menționată, implicați în acest demers îi amintim pe Alois Imling, Stefan Moser, Johann Tanzer, Josef Faith. Organizația germanilor din Văliug îi cuprindea și pe coetnicii din Crivaia și Josefintal, două cătune din apropierea satului respectiv. În cursul anului 1930 au fost aleși drept lideri locali ai germanilor din Banatul Montan următoarele persoane: Karl Berger și Franz Gebel la Oravița, Johann Schneider la Tirol, Michael Heimerl la Brebu Nou. Datoria lor era a insufla: „întregii populații a județului Caraș o activitate încununată de un scop pozitiv completată de o armonie perfectă în conviețuirea cu vecinii săi”¹⁸. Etnicii

¹³ Idem, p. 53.

¹⁴ Vasile C. Ioniță, *op. cit.*, p. 72.

¹⁵ Karl Bell, *op. cit.*, p. 98.

¹⁶ Idem, p. 93.

¹⁷ Alfred Richter, *op. cit.*, p. 99.

¹⁸ Idem, p. 101.

germani au oferit candidații cu ocazia alegerilor locale din iulie 1932: anume pe Ferdinand Spewak și Franz Stubnya la Anina și Alexander Orthmayer la Reșița.

Perioada interbelică a reprezentat apogeul politic al comunității germane, din România, în general și din Banatul de munte, în particular. Spre deosebire de perioada dualismului austro-ungar, în care germanii fuseseră descurajați, umiliți chiar, atunci când își exprimau identitatea comunitară, sub conducerea statului român această minoritate a descoperit că nu mai trebuia să se teamă sau să se rușineze de moștenirea sa lingvistică și culturală. O serie de istorici, precum savantul Nicolae Iorga în 1932, au scris în repetate rânduri despre bunele relații dintre românii majoritari și minoritarii germani din cadrul granițelor țării noastre. Germanii din România fuseseră loiali dublei monarhii, iar după 1918 au demonstrat că sunt cetățeni de nădejde ai statului român întregit. Patria lor era România ale cărei legi le respectau. Faptul că liderul politic al acestei minorități, Rudolf Brandsch, era apreciat de Regele Carol al II-lea și considerat unul dintre consilierii de încredere ai suveranului aducea un spor de mândrie pentru membrii comunității germane din țară noastră. Cei mai mulți germani erau bilingvi și trilingvi, ei cultivând relații economice reciproc avantajoase cu membrii comunității românești¹⁹. Faptul că mulți dintre ei aveau „preceni”, adică prieteni, în special în Banatul Montan, din cadrul familiilor majorității a influențat pozitiv nivelul armoniei sociale din perioada interbelică²⁰.

Pentru a evita o izolare politică, liderul german Franz Adam Minich hotărâse o alianță cu tinerii politicieni șvabi din Banat. Colaborarea cu Johann Beller fusese facilitată de medierea lui Hans Eck. Pe 3 februarie 1935, Beller și Minich anunțaseră formarea unei grupări politice comune numite: „Partidul Popular German din România”, „Deutsche Volkspartei in Rumänien” (D.V.i.R.). O săptămână mai târziu, 80 de delegați ai germanilor din Banat, atât din zona de câmpie cât și din zona de munte au aprobat statutul noii organizații. Președinte a fost ales Peter Kreling, vice-președinte: Johann Beller, secretar general: Franz Adam Minich, secretar general adjunct: Hans Ewald Frauenhoffer, casier: Andreas Konrad, controlori: Peter Warth și Nikolaus Hans Hockl. Consiliul partidului era format din 25 de persoane. De zona Arad răspundea Peter Barth, de Lugoj: doctorul Franz Horger iar de zona Banatului Montan: fermierul Sepp Wingert²¹.

Organizația D.V.i.R. pentru județul Severin avea sediul în orașul Lugoj. Doctorul Franz Horger și meșteșugarul Michael Keppler conduceau pe naționaliștii germani din împrejurimi. În Caransebeș organizația D.V.i.R. era condusă de comerciantul Sepp Igler, în Orșova de medicul Adolf Novak. La Reșița, muncitorii social-democrați interziseseră ținerea unei întruni D.V.i.R. în urbe, motiv pentru care aceasta a avut loc la un foc de tabără pe un deal lângă oraș. Au participat 12 persoane aduse de Julius Baumann și Konrad Spindler. Liderul local naționalist german pentru Reșița a devenit potrivit scriitorului Georg Hromadka, citat de Karl Ludwig Lupșiasca, muncitorul Fritz Swoboda. În total D.V.i.R.-ul număra doar 40 de membri la Reșița. La Oravița naționaliștii germani erau conduși de comerciantul Franz Sittner.

Muncitorii sindicalizați nu agreau prezența membrilor unei grupări politice naționaliste cu accente doctrinare național-socialiste în centrele lor urbane de lucru și de domiciliu²². Adeseori, ei exercitau presiuni asupra edililor locali pentru a interzice întruniri ale naziștilor sau pentru a le îngreuna manifestările în public. Având în vedere că majoritatea consilierilor locali, a vice primarilor și primarilor era de factură politică social-democrată, aleasă cu ajutorul masiv al sindicatelor profesionale, boicotarea D.V.i.R. nu era dificil de realizat. De pildă, la 1937, întrunirea regională din Banat a D.V.i.R. nu s-a putut ține în Reșița datorită refuzului primăriei de a emite o astfel de aprobare. Național-socialiștii se întruniseră pe dealul Driglovăț, de lângă oraș, fiind ironizați de sindicaliști că au participat la „Predica de pe Driglovăț”²³. Înainte de alegerile generale din noiembrie-decembrie a aceluși an, jandarmii din Reșița au reținut 12 tineri care lipeau plcate D.V.i.R. pe zidurile clădirilor din Reșița. Aceștia au fost trimiși, pe jos, sub escortă la Timișoara, iar odată ajunși în acel municipiu, la o zi după alegeri,

¹⁹ În lucrarea autorului Karl Ludwig Lupșiasca se fac referiri la contribuția unor elite pentru: „luminarea politică a populației germane”. Considerăm că elogiile aduse acestora sunt prea mari în comparație cu realizările lor reale. Acest fapt devine evident din analiza următoarelor informații prezentate în paginile dedicate elitei politice a germanilor din Banatul Montan.

²⁰ Karl Ludwig Lupșiasca, *op. cit.*, p. 164.

²¹ Idem, p. 166.

²² Idem, p. 166.

²³ Idem, p. 168.

au fost eliberați fără vreo explicație, neputând însă să-și reia munca propagandistică în folosul grupării lor politice sau să voteze pentru candidații de pe lista electorală față de care nutreau simpatii.

În 13 octombrie 1935 avuseseră loc alegeri generale pentru conducerea D.V.i.R. Între timp organizația se extinsese în toate regiunile istorice ale României Mari, chiar dacă numărul membrilor săi rămânea redus. Max Krieling a fost ales președinte de onoare, Aldref Bonfert: președinte executiv, Hans Beller și Waldermar Gust: vice-președinți, Franz Adam Minich: secretar general, Hans Ewald Frauenhoffer: secretar general adjunct. Sediul central al organizației politice fusese mutat de la Timișoara la Brașov²⁴. La 7 iunie 1936 Frauenhoffer i-a succedat lui Minich la conducerea D.V.i.R. din Banat. Cu această ocazie a fost aleasă prima conducătoare D.V.i.R. din România, Thea Heckl care răspundea de organizația județeană Caraș cu sediul la Oravița²⁵.

Liderul D.V.i.R., Fritz Fabritius, dorea un organism politic care să asigure controlul asupra lucrătorilor germani din România. Având în vedere că mare parte din aceștia erau înscrși în sindicate profesionale și simpatizau cu doctrina politică socialistă sau social-democrată, este de înțeles aversiunea pe care o manifestau față de doctrina național-socialistă și față de grupările politice care o enunțau. Pentru a elimina această problemă, în 1936, conducerea D.V.i.R. a pus bazele organizației „Nazionale Arbreitsfront” „Frontul Național de Muncă” (N.A.F.)²⁶. Aceasta a fost recunoscută și înregistrată în mod legal între formațiunile politice ale epocii. Conducătorul național era Wolfram Arnold Bruckner iar pentru zona bănățeană Rudolf Ferch. Între timp s-a schimbat și conducerea politică locală a D.V.i.R., la alegerile din 10 noiembrie 1936 preluând mandatul: Josef Rieß: președinte, Peter Anton, Franz Reisinger și Josef Krohn: vice-președinți, Hans Ersch: secretar general, Peter Ludwig: casier.

Organizarea rigidă, inspirată din modelul național-socialist a început să-și facă față simțită prezența în cadrul organizației D.V.i.R. din Reșița, care până în 1937 nu avusese o structură foarte bine cristalizată. Emil Bohn a fost ales președinte, Josef Brat: secretar, iar Stefan Neff și Hans Hudetz ca lideri ai grupării de tineret din localitate²⁷. Aceștia au început în luna noiembrie curent, acțiunile de propagandă în rândul tinerilor germani din urbe. În 23 decembrie a acelui an, național-socialiștii din Reșița au organizat o manifestare publică la care au participat Lothar Frabritius și Franz Kräuter ca delegați ai comunității germane din Timișoara. Dorind să nu provoace muncitorii sindicalizați din urbe care erau ostili doctrinei naziste, organizația locală a D.V.i.R. își precizase punctul de vedere într-un articol din 13 martie 1938 apărut în paginile ziarului „Reschitzaer Zeitung”:

„Noi recunoaștem necesitatea și importanța absolută a sindicatelor, drept singura asociație legitimă a muncitorilor în lupta pentru drepturilor economice legitime. Capacitățile noastre nu ar trebui să ne împingă niciodată, să fim aroganți față de colegi de lucru care sunt de altă naționalitate. Dorim să oferim colegilor de muncă de altă naționalitate decât a noastră atât de multă considerație câtă ei sunt pregătiți să ne ofere”²⁸.

Odată cu preluarea redacției ziarului „Reschitzarer Zeitung” de către activiști ai D.V.i.R. conduși de Hans Jendl Jr. discursul politic al acestui cotidian s-a modificat sensibil. În 1 și 3 octombrie 1937, redacția anunțase că ziarul se va orienta spre propagarea germanismului. Național-socialismul era exprimat prin seria de articole intitulată: „Cuvântul Führer-ului” „Das Wort des Führers”. Din decembrie 1937 apăreau suplimentele propagandistice: „Femeia germană”, „Die deutsche Frau” și „Tineretul nostru”, „Unsere Jugend”. Din 20 martie 1938 ziarul apărea tipărit cu litere gotice iar pe 17 aprilie al acelui an, pentru a marca cele trei zile care mai rămâneau până la aniversarea Cancelarului Adolf Hitler, ziarul „Reschitzaer Zeitung” a scos un număr omagial tipărit cu cerneală roșie strălucitoare²⁹.

În Banatul Montan, ca urmare a decretului din 19 iunie 1938 ce prevedea dizolvarea averii diferitelor partide politice, organizații, asociații, fondurile și clădirile Comunității Germanilor din localitate precum și cele ale ziarului „Reschitzaer Zeitung” trecuseră în proprietatea

²⁴ Idem, p. 169.

²⁵ Idem, p. 170.

²⁶ Idem, p. 181.

²⁷ Idem, p. 182.

²⁸ *Reschitzaer Zeitung*, Reșița, LII, Nr. 11- 13 martie 1938, p. 3.

²⁹ *Reschitzaer Zeitung*, Nr. 16- 17 aprilie 1938, p. 3.

avocatului german Anton Steger. Acesta devenise proprietarul ziarului, iar redactor șef rămăsese Hans Jendl³⁰.

Deoarece atât „Partidul Popular German”, „Deutsche Volkspartei Rumäniens” cât și „Comunitatea Germanilor din România”, „Deutsche Volksgemeinschaft Rumäniens” se autodizolvaseră, liderul acestei minorități din țara noastră, Hans Otto Roth intervenise pe lângă Regele Carol al II-lea pentru restabilirea unei Comunități a Germanilor cu 4 secții. Acest lucru se realizase în 18 septembrie 1938 la București. Președinte a devenit Hans Schöpp, Hans Beller și Christian Kalmbach: vice-președinți, Herwart Schreiner - secretar general. La 23 septembrie au fost numiți vice-primari germani la Timișoara, Sibiu și Brașov. Secția pentru Banatul Montan fusese fondată pe 8 octombrie a aceluși an sub conducerea lui Franz Horger din Lugoj, Otto Alscher din Orșova și Robert Jendl din Reșița³¹.

Prin decretul din 20 noiembrie 1940 „Grupul Etnic German”, „Deutsche Volksgruppe Rumäniens” și „Partidul Național Socialist German din România”, „National Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei Rumäniens” au primit personalitate juridică subordonând total comunitatea germană față de interesele de război ale statului nazist³². Conducerea N.S.D.A.P.-ului din România pentru zona Banatului Montan era asigurată de Robert Jendl din Reșița, Albert Seiz din Oravița, Friedrich Koppa din Caransebeș și Alfred Lammert din Orșova.

3. Elite economice

Orice comunitate etnică, condusă de o elită acumulează la un moment dat resurse materiale importante care sunt gestionate de acel grup conducător. Desigur că din gestiunea resurselor respective elita păstrează un procentaj important devenind o castă dominantă sub aspect economic în cadrul acelei comunități.

Studiind cu atenție informațiile arhivistice și bibliografice, se observă o concentrare a acestei clase de conducere sub aspect economic în localitățile mediului urban din județele Caraș și Severin. Răspunsul la întrebarea: De ce tocmai acolo?, este lesne de dat. Aglomerările urbane au fost dintotdeauna areale de habitat în care s-au prelucrat, s-au preschimbă și s-au consumat mari cantități de resurse naturale, s-au realizat produse finite și servicii, s-au câștigat remunerații. Pentru realizarea acestor acțiuni, dar și ca o consecință a lor s-au realizat acumulări de capital. Astfel s-a ajuns implicit la circulația rapidă și intensă a capitalului și la formarea unei elite care se ocupa de gestiunea și valorificarea acestuia.

După cum am precizat anterior, elita economică a germanilor se afla concentrată, sub aspect numeric, în mediul urban. Membrii acesteia se numărau între directorii și funcționarii superiori ai filialelor diferitelor bănci cu ramificații locale sau naționale. Numărul lor era întregit de exponenții înstăriți ai profesiilor liberale: medici, ingineri, arhitecți, avocați și proprietari de fabrici, gateri, restaurante și magazine. Exemplele următoare ilustrează acest fapt:

În ceea ce privește implicarea minorității aflate sub studiu în activitatea bancară și de creditare, menționăm că la Caransebeș cetățeanul de origine germană Anton Jung era Director executiv la Banca de Credit S. A., localizată pe Str. Episcop Popasu, cu un capital de 1.000.000 de lei, iar la conducerea băncii Prima Casă de Păstrare S.A., cu un capital de 2.000.000 de lei, localizată în Piața Măcelarilor se aflau: Carl Schwab – director executiv, Norbert Fischer – procurist și Josef Glück - funcționar³³.

În Oravița Montană se aflau o serie de așezăminte financiare în care germanii dețineau funcții de conducere. Astfel, Franz Gardulak era președintele filialei locale a Băncii Comerciale și Industriale S. A. cu un capital de 500.000 lei, Kornelius Weinzierl era președinte la Banca Poporală cu un capital de 223.000 lei iar Georg Sceda la Casa de Păstrare S. A. cu un capital de 400.000 lei. Karl Maand era proprietarul unui restaurant³⁴.

Nod siderurgic care în interbelici a atins o tradiție de un secol și jumătate în domeniul prelucrării metalelor, orașul Reșița s-a dovedit a fi un important centru industrial și financiar al Banatului de munte. Comunitatea germană alcătua sub aspect numeric și al forței

³⁰ Karl Ludwig Lupșiasca, *op. cit.*, p. 251.

³¹ Idem, p. 252.

³² Ion Bolovan și Sorina Paula Bolovan, *op. cit.*, p. 106.

³³ *Anuarul României Mari*, Vol. II (*Provincia*), București, Editura Socec & Co., 1923-1926, p. 261.

³⁴ Ibidem, p. 271.

economice un segment important din populația urbei participând la viața socială a orașului. Astfel, Leopold Schrieweiss era director al Băncii Poporale Reșițene cu un capital de 200.000 lei iar Adalbert Hehn la Prima Casă de Păstrare Reșițeană. Orașul era sediul unui mare depozit de coloniale și băuturi spirtoase: Societatea Anonimă Reșițeană, cu un capital de 2.050.000 lei, al cărui Director era cetățeanul de origine germană Anton Schoss. În Reșița existau unele întreprinderi metalurgice a căror activitate era strâns legată de producția feroasă și neferoasă a Uzinelor de Fier și Domeniilor Reșița (U.D.R.). Astfel, turnătoria fraților Ooppelcz primea materii prime de la furnalele U.D.R. și vindea în schimb acelei firme produsul finit³⁵.

Elita economică a germanilor era prezentă nu doar în mediul urban, ci și în mediul rural al Banatului Montan. Astfel, la Bocșa Montană clasa conducătoare sub aspect economic a germanilor era reprezentată de directorul executiv al instituției Banca de Credit, Alexander Weiss. La această instituție financiară, care avea un capital de 700.000 lei calculat la nivelul anului 1926 lucra în calitate de casieră Roza Weverta. Tot sub aspect financiar putem menționa faptul că membri comunității germane fondaseră Casa de Credit Daruvar cu un capital de 60.000 lei condusă de Michael Bender³⁶.

Uneori se întâmpla ca persoanelor din cadrul clerului să le fie încredințate conducerea unor instituții bancare. Acest fapt își avea motivația în marea autoritate morală de care acele persoane se bucurau în rândul concetățenilor lor din mediul rural. Este cazul parohului romano-catolic din Iersig, Karl Berecz, de sorginte germană care era director la Societatea de credit din localitate și administra un capital de 5.000 de lei.³⁷

Situată în zona dealurilor subcarpatice care înconjoară munții Banatului localitatea Moravița a fost locuită începând cu secolul XVIII de o populație formată din sârbi, români și germani. Satul era prosper, după cum o arată documentele filialei locale a Băncii Poporale. Această instituție financiară deținea în satul respectiv cu un capital de 27.550 lei gestionat de Heinrich Schick. Alături de aceasta, funcționa în plan local Cooperativa de credit din Moravița cu un capital de 33.310 lei condusă de Martin Pelringer.

În aceeași ordine de idei menționăm Casa de păstrare din Nițchidorf, cu un capital 37.500 lei, condusă de Peter Hunkl și Societatea de ajutor mutual din aceeași localitate, capital 44.700 lei, gestionată de Johann Heinrich³⁸.

În localitatea Tirol, important centru viticol al Banatului de munte, etnicii germani fondaseră o societate bancară numită Casa de păstrate pe acțiuni Tirol cu un capital de 56.000 lei al cărei președinte era Franz Schmidt. Acesta era ajutat în administrarea fondurilor de comercianții Andreas Bolbecher, Johann Lauritz, Franz Seifert, de farmacistul Julius Sayler, de inginerul Julius Sessler și de Franz Waltman, proprietarul depozitului de lemne pentru construcție³⁹.

(Continuare în numărul viitor)

Prof. Drd. Cristian Rudolf
Universitatea Eftimie Murgu – Reșița

³⁵ Ovidiu Hătărăscu, *Drumul fierului*, București, Editura Albatros, 1985, p. 138.

³⁶ Idem, p. 270.

³⁷ *Anuarul României...*, op. cit., p. 276.

³⁸ Ibidem, p. 838.

³⁹ Valeriu Bulgaru, *Reforma agrară din 1921: fundamente economice*, Timișoara, Editura de Vest, 2003, p.

SĂ NE AMINTIM DE ION ROMÂNUL...

Dacă în Banat s-au zămislit Ion Vidu, Sabin Drăgoi și Ursu, atunci, providențial a fost ca tot aici a se-ntrupa și Ion Românu. Fondul clasic al muzicii corale românești își aștepta interpreții. Ion Românu a fost unul de primă dimensiune, iar pentru muzica bănățeană a rămas ca un etalon (dirijor, profesor, teoretician al muzicii, instrumentist (vioară/violă), organizator de viață muzicală).

Copil de țaran, Ion Românu s-a născut la 7 aprilie 1918 în Soceni, plai binecuvântat între Reșița și Caransebeș. Interpret virtual al fondului muzical folcloric, prin har și învățătură, Ion Românu va deveni o personalitate remarcabilă în galeria muzicienilor români. A urmat Școala Normală din Caransebeș. Firesc să fie așa, căci pentru țărani și fiii lor dascălia și popia era un ideal. A fost învățător la Brebu, Valeapai și Caransebeș.

Se îndreaptă apoi spre Timișoara și Cluj, la Conservator, unde are drept profesori vestiți muzicieni ca : Marțian Negrea, Sabin Drăgoi sau Jean Bobescu. O viață, atât cât a fost, Ion Românu și-a dăruit-o deopotrivă catedrei și baghetei.

În anul 1943, vine la Reșița și dirijează corul Școlii Tehnice Medii a UDR (Uzinele Domeniilor Reșița) și corul Catedralei ortodoxe. În 1947 Ion Românu repune bazele Corului Sindicatului (Muncitorilor) de la Combinatul Metalurgic Reșița (ce se considera continuator al tradiției corale a Reuniunii Române de Cântări și Muzică din Reșița Montană). Cu acest cor obține de câteva ori Premiul I pe țară la concursurile pentru amatori. Între anii 1945 – 1954 a fost la Reșița profesor și mai apoi director la școlile de muzică. Ca tânăr dirijor impune performanțe naționale ca dirijor. Din 1955 se stabilește la Timișoara. De-acum îl știe țara și spațiul se lărgeste. Odată ajuns la Timișoara ca profesor-dirijor la Filarmonică, unde, din anul 1957 este și director, se declanșează un reviriment artistic. Ion Românu va dirija de asemenea la Arad și Cluj. Cooptat de Universitate, din anul 1961, parcurge gradele didactice spre vârful ierarhiei.

Ion Românu era sever și deopotrivă prieten. Cine i-a fost student sau cântăreț nu va uita nicicând o trăsătură aparte pe care o avea. Mobiliza deodată tot spiritul uman, scotea la suprafață nebănuite energii. Munca de dirijor era de o factură intensivă, marcată de o anumită forță dramatică. Repetițiile erau condensate, ele vizând deplina mobilizare pentru actul interpretativ.

Valoarea lui ajunsese în cadrul academic, căci din 1971 este ales drept membru al Societății Academice „Centrul Internațional de Studii Muzicale” din Roma.

Ion Românu a fost legat sufletește de Reșița și a avut mari merite în dezvoltarea vieții muzicale din orașul de pe Bârzava. El însuși scria în cartea de onoare a Casei de Cultură a Sindicatelor din Reșița, în 1972, la aniversarea centenarului corului mixt: „Sărbătoarea corului reșițean este o sărbătoare a sufletului și carierei mele. Cu el am crescut și m-am format, cu el am cunoscut bucurii mari, tensiuni ridicate și satisfacții rare de artist”.

De altfel, activitatea sa de dirijor a devenit de-a dreptul legendară, după ce corul reșițean a cucerit laurii mai multor concursuri internaționale. Recunoscându-i aceste merite, organizatorii Festivalului de Muzică Religioasă Corală de la Reșița i-au dat acestei manifestări numele „Ion Românu”. Festivalul se ține în fiecare an în Duminica Tomii.

Și-a încântat publicul din tot Banatul, din București, Iași dar și pe cel din Serbia (Glogoni și Vârșeț) iar Radio Novi Sad programează și acum înregistrări ale sale. Vârful carierei dirijorale, Ion Românu l-a atins cu ciclul marilor oratorii de Georg Friedrich Händel: Samson, Das Alexander-Fest, Der Messias și Juda Maccabeul.

La 27 septembrie 1980 Ion Românu a trecut și el din lumea cu dor în cea fără de dor. Avea 62 de ani și jumătate. Destin nedrept! Făclia s-a stins, bagheta s-a frânt mult prea devreme. Și câte ar mai fi avut a ne spune și a face.

Orice s-ar întâmpla cu muzica de acum, ce a făcut Ion Românu cu atâtea evidențe, în slujba unei arte așezate, perene, pe un drum bun, rămâne ca model.

Profesor
Șodâncă Ionel Cristian
Școala Gimnazială -
Fîrliug

Bibliografie

1. **Dumitru Jompan**, *Coruri și fanfare din Banat*, Editura Mirton, Timișoara, 2003.
2. **Gheorghe Jurma, Vasile Petrica**, *Istorie și artă bisericească*, Editura Timpul, Reșița, 2000.
3. **Nicolae Magiar**, *Soceni - o perspectivă monografică*, Reșița, 2000.
4. **Ion Românu**, *Coruri bănățene, Viziune interpretativă*, vol II, Editura Marineasa, Timișoara, 2001.

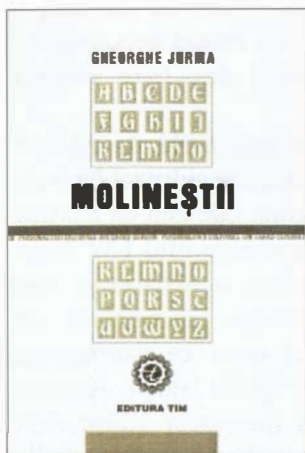
Din activitatea noastră

Elevii participanți la olimpiada de Istorie – faza națională, Sibiu, aprilie 2013.

1. MĂNESCU IRIS - Școala Gimnazială nr. 8 Reșița, Clasa a VIII-a; profesor Foiagu Maria;
2. ZAMFIR ANDREEA – Liceul Pedagogic C.D. Loga Caransebeș, clasa a IX a; profesor Bivolaru Mioara;
3. DINU DORIAN – Liceul Teoretic *Mircea Eliade* Reșița, clasa a X-a; profesor dr. Magiar Nicolae;
4. GAVRILOVICI DIDRAGA – Liceul Pedagogic C. D. Loga Caransebeș, clasa a XI-a; profesor Bivolaru Mioara;
5. VUIA BOGDAN – Liceul Teoretic *Tata Oancea* Bocșa, clasa a XII-a; profesor Cătană Lia.

Lotul olimpic a fost însoțit de către profesorul Paniță Tudor (Liceul de artă *Sabin Păuța* - Reșița).

Molineștii, de Gheorghe Jurma

R e c e n t a apariție editorială (la editura TIM, 2012) a publicistului, editorului, tipografului și omului de cultură Gheorghe Jurma depășește cu mult pragul unei simple cărți. În primul rând subiectul volumului se înscrie categoric într-o laudabilă și mai puțin abordată tematică, aceea a afirmării reprezen-

tanților unor familii bănățene în domeniul publicisticii și culturii în general.

De prea multe ori și în mod nedrept, cei care scriu ani și ani în diferite ziare, reviste, publicații sunt lăsați oarecum într-un con de umbră, chiar în anonim. Atunci când aceștia mai au și contribuții de seamă în editarea, tipărirea cărților sau revistelor, este cu atât mai remarcabil demersul lor. Este de amintit opinia marelui om de cultură George Barițiu referitor la rolul inegalabil al tiparului: „Tipografia este una din acele măiestrii dela care atârnă cultura sau luminarea omenirii. Tipografia este o armă suflerească și puternică în mâna omului, prin care face ca folositoarele cunoștințe să străbată în toate părțile”.

Cartea profesorului Gheorghe Jurma are ca un fir roșu tocmai preocuparea pentru a pune la dispoziția cititorilor contribuția unei familii bănățene în domeniul publicisticii, respectiv familia Molineștilor din Cîrnecea Carașului.

Volumul este foarte bine structurat pe ideea unei prezentări foarte documentate despre contribuția celor din familia Molin la cultura cărașană și nu numai, respectiv ziaristul Romulus S. Molin, editorul și tipograful Virgil Molin, profesorul Gheorghe Molin, avocatul Cornel Molin, adică cei patru fii ai învățătorului Sava Molin.

Cartea are următoarele părți:

- Familii culturale;
- Molineștii;
- Romulus S. Molin
- Din însemnările lui Petru Petrica;
- Gazetarul și misiunea presei;
- O carte despre presă și ecourile ei;
- Almanahul Banatului;

- Cornel Molin;
- Gheorghe Molin;
- Virgil Molain;
- Virgil Molin- biografie de P. Petrica;
- Îndrumător al tiparului din România;
- Virgil Molin și industria reclamei;
- Album memorativ al oamenilor tiparului;
- Un destin în scrisori;
- Învățătorul Sava Molin;

Gheorghe Jurma prezintă contribuțiile reprezentanților familiei Molin din Cîrnecea Carașului în ordine cronologică și folosind o bogată și inedită documentare. În plus sunt incluse imagini (83 la număr) diverse dar foarte sugestive și care se pot încadra la o adevărată istorie a tiparului bănățean în imagini. Este interesantă modalitatea aleasă de autor de a îmbina prezentarea reprezentanților familiei Molin paralel cu momente importante și semnificative din istoria tiparului cărașan și bănățean în general. Pe lângă acestea, includerea unor imagini care se referă la tehnologia tiparului din vremea respectivă aduc cititorului un aport de noutate. Se simte pregnant în redarea acestor imagini alura tipografului și editorului Gheorghe Jurma.

Pentru redactarea volumului nu a fost necesară o bibliografie consistentă deoarece autorul s-a folosit de documentele de arhivă, oficiale și neoficiale, respectiv acelea care proveneau de la persoane particulare, dar tot atât de importante. Mai rar se poate vedea o carte doar cu 160 de pagini, dar cu atâta documentare și informație. Meticulozitatea prezentării, uneori cu stil tehnic, credem că pleacă de la preocuparea permanentă a autorului – tipograf și editor deopotrivă – de a lăsa posterității opera scrisă, indiferent sub ce formă a fost realizată (carte, revistă, ziar etc) și păstrată cu grijă în biblioteci.

Nu știm dacă există vreo legătură de baștină, natală a autorului cu localitatea în care s-au născut Molineștii, respectiv Cîrnecea, dar oricum se simte pe tot parcursul volumului dragostea necondiționată pentru carte și cei care o tipăresc. În această idee, credem că este binevenită cartea scrisă de Gheorghe Jurma, pentru cititorii de toate vârstele și profesiile. În acest caz se poate adăuga la clasicele cuvinte *Carte frumoasă, cinste cui te-a scris și cui te-a editat și tipărit.*

Prof. Dr. Nicolae Magiar

Altarul cărții **de Nicolae Danciu Petniceanu**

Cunoscutul publicist Nicolae Danciu Petniceanu a publicat de curând o nouă carte: „*Altarul Cărții*” – monografie; *Întâia mișcare literară românească din Banat*. Este primul volum, menționează care promite o continuare a acestui demers de aceeași factură.

Truditor consecvent într-ale scrisului, cu o arie largă ca tematică (reportaje, folclor, romane, povestiri, istorie culturală, redactor de reviste), Nicolae Danciu Petniceanu continuă să scoată la iveală valorile culturale bănățene sub toate formele ei. În această laudabilă muncă de cercetare se înscrie și apariția acestui volum.

Structurat într-o manieră inedită, volumul cuprinde capitole și ample materiale redactate din scrisul specific epocii, respectiv publicația *Altarul Cărții*. Titlurile capitolelor care dezvoltă redactarea volumului sunt acestea:

- I. Preambul;
- II. Conte Appony și limba română;
- III. Contracurarea legii Appony;
- IV. Alb în decembrie;
- V. Acte culturale premergătoare Altarului;
- VI. Altariștii.

De departe cel mai amplu capitol este ultimul, pentru că în el sunt redactate foarte multe materiale de diverse categorii: poezii, epigrame, scenete, folclor, date despre mulți autori, pentru majoritatea cititorilor, necunoscuți până la acest moment al apariției volumului. Redăm câteva

exemple: Volbură Poiană Năsturaș, C. Miu-Lerca, Grigore Popiți, Romulus Fabian, Iosif Velceanu, Traian Topliceanu. Eclectic la prima vedere, volumul cuprinde și mai ales redă fidel pagini premergătoare mișcării culturale propriu-zise Altarul Cărții. În felul acesta sunt puse la dispoziția publicului cititor creații care au rămas necunoscute pentru contemporanii noștri, dar care merită citite.

Nouă ni se pare meritorie descrierea destul de amănunțită a condițiilor cultural-istorice din perioada austro-ungară când oamenii de cultură români au ținut steagul românismului bănățean cât de sus au putut, opunând o rezistență mai mult decât notabilă tendințelor permanente de maghiarizare forțată a tot ceea ce reprezenta elementul românesc în acest spațiu istoric. Această mențiune, expusă chiar la începutul volumului, are conotații suficient de actuale pentru vremurile în care trăim și concluzia ar fi de genul *cine are urechi de auzit și ochi de văzut și citit* să nu uite trecutul destul de apropiat al Banatului.

O altă concluzie care se poate trage aproape firesc este legată de faptul cunoscut, dar niciodată prea reiterat: că scrisul, prin natura sa aproape sacră, este o armă de luptă perenă și suficient de sugestivă ca să poată fi folosită totdeauna, indiferent de împrejurările istorice. Scrisul este prin excelență cultură, adică tot ceea ce face în ultimă instanță diferența între nații. De aceea, demersul literar al autorului Nicolae Danciu Petniceanu este binevenit și oportun deopotrivă.

Reșița, 15 martie 2013.

Prof. Dr. Nicolae Magiar

**REDACTORII REVISTEI
VĂ UREAZĂ
VACANȚĂ PLĂCUTĂ!**

Numere de telefon contact pentru trimiterea materialelor:
Magiar Nicolae – 0723-885700 (Mobil);
0355-808004 (Domiciliu);
0255-231074 (Liceul Teoretic *Mircea Eliade* Reșița).

ISSN 1844 - 4423